

RINGERIKE.

R.V.E.

Denne siden er uten innhold

RINGERIKE

1970 - 1971

UTGITT AV

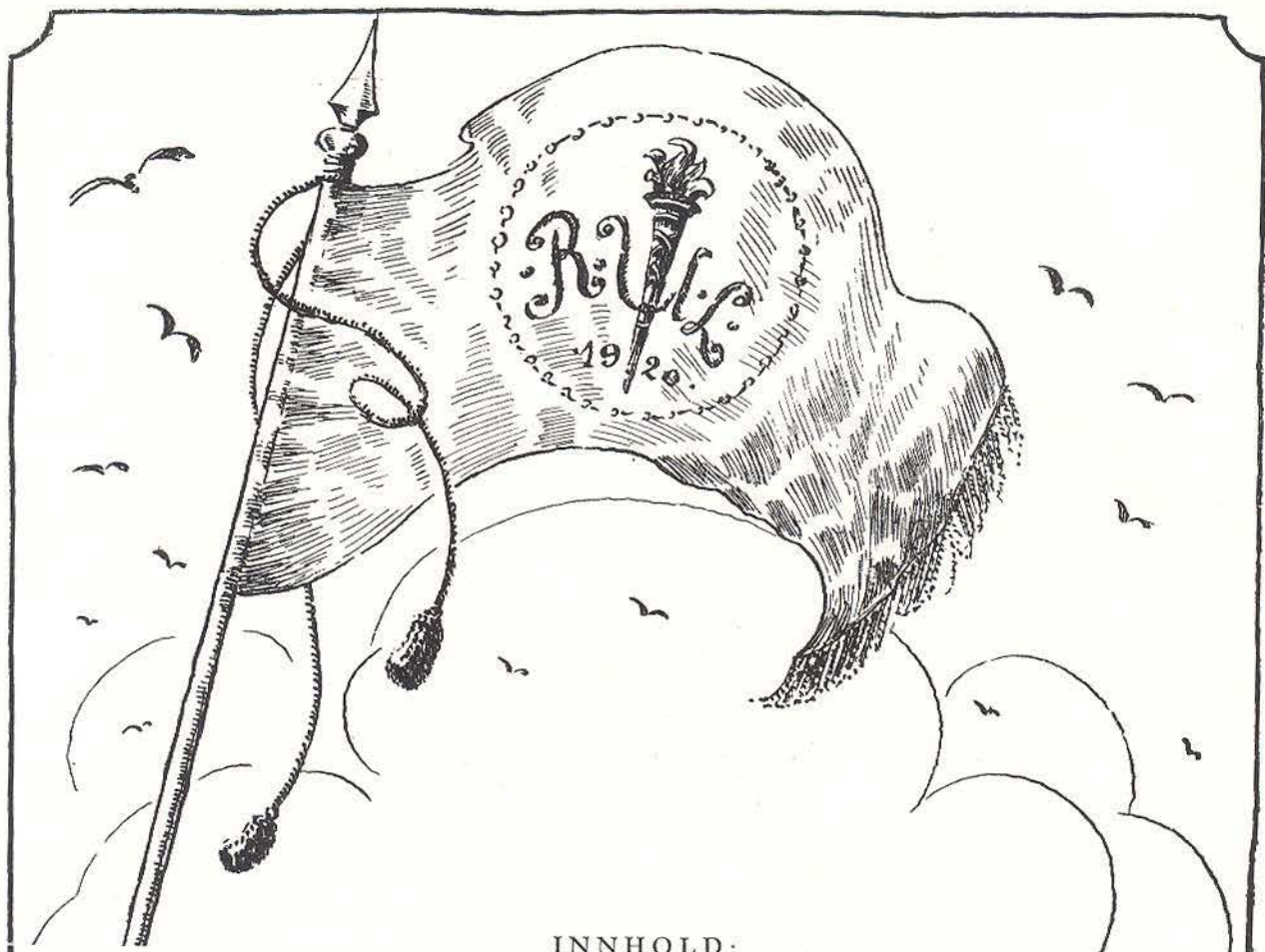
RINGERIKES UNGDOMSLAG
OG RINGERIKES MUSEUM

VED

ELLEN HALS

OLA BRÆNDEN - H. JØRGENSEN

INNHOOLD:

<i>Elling M. Solheim:</i> Solreisen	3
<i>Fredrik Schjander:</i> Ett og annet fra Krokskogen gjennom årene	4
<i>Einar H. Dokken:</i> Om Strande og Strandefolket ved Sperillen	10
<i>Gunhild Hagen:</i> «Røyertene»	17
<i>Arne B. Bang:</i> Ringerike i eldre dokumenter	20
<i>Synnøve Kjos:</i> Kort om Ringerikes Ungdomslag gjennom 50 år	22
<i>Peter Lyse:</i> Den første bilen som kjørte over Ringerike	23
<i>Sigv. Mjør:</i> Kraftutbygginga på Ringerike	25
<i>Sigv. Mjør:</i> Røstjenvisa	27
<i>Kr. E. Holte:</i> John og Simen Velta i bjørnekamp	28
<i>Per Goplerud:</i> «Garthusen»	29
<i>Oberst W. Due:</i> Ringerike — et militært sentrum	30

SOLREISEN

Med solen vi reiser blant klodenes vrimmel —
 en skinnende ferd langs de evige baner.
 Ingen kan si når reisen begynte,
 ingen fortelle om målet som venter.
 Et underlig tog gjennom blånende sfærer,
 der skaperens jern ennå gnistrer og gløder.
 Kom, feller på ferden, så slår vi oss sammen.
 Hva skiller germaner — slaver — jøder?

Hvem løste billett og la rute for reisen
 og ordnet med rommelig plass i kupeen?
 Ja — pakket bagasjen så intet vi savner
 og sørget for rikelig niste til turen?
 En faderlig hånd som mektig beskytter
 og gjerne vil vise oss riket og velden,
 som skjenker roser fra morgens hage
 og tenner små himmelske lykter om kvelden.

Så kjært at vi sammen kan dele vår lykke,
 at ingen er glemt — fra det små til det største.
 Vi nikker og smiler til kjente og kjære
 og slenger oss ned i det plysbløte grønne.
 Her dyrkes kurtisen i alle slags former.
 Alle er med — ja, min venn, hvorfor ikke?
 Kun bien han velter seg drukken i gresset.
 At aldri den fyren kan slutte å drikke!

Se der går von Tusenben! For en parade
 av føtter som bare vil ett: Å marsjere.
 En herre som holder på rasen og blodet
 og ikke forstår når vi spøker og driller.
 Men mister Tordivel, så trygg på imperiet,
 han tar seg en lur bakom vennskapstraktater,
 mens jordloppe-yingelen spretter som gale
 og gullhøneflokkene skravler og prater.

En balderbrå nynner en sommerlys vise —
 bedugget av solvin som flyter i strømmer,
 Blåkløyken, stakkar, skal akkompagnere,
 fortvilt over gresshoppens swinggale volter.
 Det nynner og vugger i levende lykke,
 og luften er tung av all markens parfyme.
 Ja, ferden og vinen de stiger til hodet,
 så dyden tar solbad i evakostyme.

Men underligst — det er at *du* ville følge.
 At jeg mot min munn din i lykkerus kjenner.
 Og at du har lovet du aldri går fra meg,
 men blir ved min side til solreisen ender —.

Nei — hør hvor det bråker i løvetannflokken!
 Slikt soldruekønt pakk skulle skysses på døren.
 De har ikke vett til å nyte med måte,
 men pimper og bælmere til kronene svimler.
 Se da på ranunklen! Hvor verdig han løfter
 sitt beger så fri for slikt støyende vesen.
 Selv geiterams holder seg stilig på matta,
 skjønt alle kan se han er blårød i nesena.

Hør, lerken forkynner at nå skal der synges.
 Den prøver i farten en skinnende trille.
 Så bruser en allsang fra livsglade struper.
 All skapningens takk: Det er deilig å fare!
 Og himmelen smiler til gleden her nede.
 Representativ den på vegne av verten
 gir strålende ros til hver enkelt og samlet
 og takker, beveget og glad, for konserten.

Men hvem er den dystre og tause personen
 som sitter fortenkt over kryssord og gåter?
 Kan ikke riktig forsones med gleden,
 men grubler og sukker: Hva venter der framme?
 En blindpassasjer uten pass og beviser?
 En *sjel*? Milde himmel — det er jo min egen!
 Fly! Gjem deg et steds! Hvem har bedt deg komme?
 Ditt skulende blikk gjør meg rød og forlegen.

Og solreisen går —. Det blir skumring og stillhet.
 Noen blir trette og søker til hvile.
 Sov godt, kjære venner. Takk for all glede.
 Her hviler de trygt og der kommer en morgen —.
 Men noen vil våke de lyttende timer
 da skaperens røst gjennom hjertene kaller.
 Fra ruten de speider mot himmelens fyrbluss
 og gripes av vemod når stjernene faller.

Så underlig dette at fjellene farer
 der ute i mørket — så tusenårstunge,
 og skraper med issen mot himmelens feste
 så alle Guds sølvklokker svinger og kimer.
 Ja, underlig alt — *det* blir svaret og summen
 og gåtenes løsning for jordblinde sjeler.
 — Nei se, hvor den duggdråpen dirrer i lykke!
 Et skinnende sølvfnugg som speiler det hele.

Elling M. Solheim.

ETT OG ANNET FRA KROKSKOGEN GJENNOM ÅRENE

UT MED KJERRINGA PÅ MATTISPLASSEN

Verre enn kjerringa på en rydningsplass på Krok-skogen for 200—300 år siden har ingen hatt det! Det var et slit i kamp mot fattigdom, sykdom og alt som ellers følger av usikkerhet og farer i et lite lukket samfunn langt til skogs.

Var det kona på plassen som døde, kunne vel enkemannen rå med det. Ny kjerring eller annen kvinnfolkhelp sto alltid ferdig til å ta over, så livet på plassen kunne fortsette som før.

Men døde mannen, — enten det var en naturlig død eller han ble drept, eller forsvant rett og slett som også hendte, — da raste en hel verden sammen over kjerringa. Da var det: Ut med deg! Det var mannen som hadde bygselsretten, ikke kona. Var hun så attpå til finnekjerring som ikke kunne norsk, da var hun rent ille ute. Det fikk Lisbeth Henriksdatter på Mattisplassen vite snart nok.

En februar dag i 1671 kom lensmannen til plassen og spurte etter mannen i huset, den 40 år gamle Mattis Eriksen. Tolk hadde vel lensmannen med, for Lisbeth var av dem som ikke kunne snakke ett ord norsk og ikke skjønnte hun hva som ble sagt heller. Lisbeth svarte at hun ikke hadde sett mannen siden han dagen før var dradd nedover veien mot Bærum Verk.

Hva det gjaldt? Lensmannen måtte da ut med at mannen hennes på hjemvei fra Lommedalen kvelden i forveien hadde drept Lars Monsen, sønnen i naboplassen Langen. De to hadde tatt inn på Haug gård og der var de kommet i klammeri som endte med at Mattis ute på tunet tok til kniven og ga Lars flere stikk. Lars fikk karet seg inn i kjøkkenet på Haug, og der døde han på gulvet kort etter. Da Mattis kom til og fikk se hva han hadde gjort, sa han: «Gud bedre meg at jeg kom denne vegen i dag. Og Gud bedre meg for min kone og mine små barn.» Så løp han ut og ble borte for alltid. Lisbeth, konen hans, fikk være på Mattisplassen til det kom en ny bruker. Han var snar i vendingen, og da var det ut med henne! Hvor det ble av henne og ungeflokken hennes, vet vi ikke.

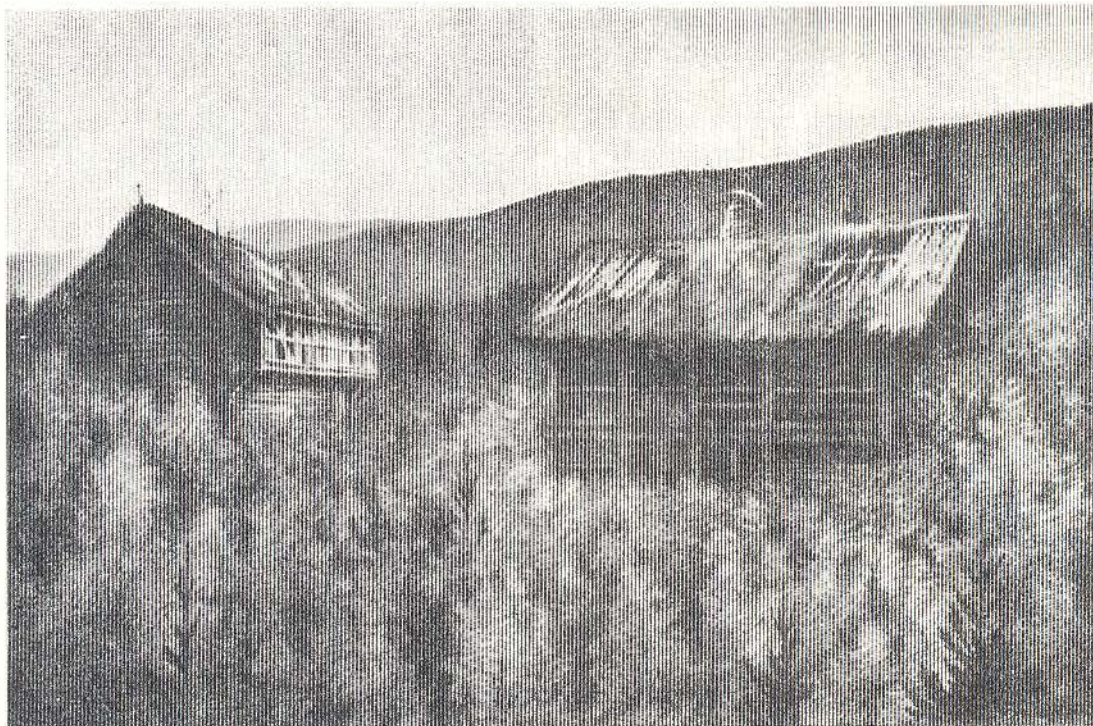
SNILL SVIGERSØNN I ASKER

I Langen, der den drepte unggutten hørte hjemme, var det ikke stort bedre. Foreldrene hans, Mogens Andersen og Marte Larsdatter, levet ennå. Men de trakk på årene og nå måtte faren, «Gamle Mons finne» som han ble kalt, se å klare seg uten mannfolkhelp. I 10 år, til han var 70, holdt de det gående i Langen. Men hva skulle det så bli til? Alt vendte seg til det beste for dem!

De to gamle hadde i sine yngre år tatt til seg en foreldreløs fattiggutt av finneætt som var kommet rekendes til Langen en dag. Ettersom gutten vokste til viste det seg at han var en framifrå kar, denne Per Pålsen finne. Da han ble voksen giftet han seg med datteren i Langen og med sin kone dro han til Asker og slo seg ned på Solli, en avsidesliggende plass inne på skogen nær grensen mot Lier. Da svigerforeldrene hans ikke lenger kunne livnære seg i Langen, tok han dem til seg på Solli.

Der fikk de det godt! De har vel ikke tatt det så nøye med hvordan svigersønnen greidde å skaffe utkomme til alle på Solli. Et støkk fikk de vel av og til, som dengang mannen i huset fra et slagsmål på villsomme veier kom krypende hjem en snøtung vintermorgen, blodig og ille tilredt med merker etter øksehogg. Men, — levemåten var det sikkert ikke noe å si på der i huset! Tjenestepike hadde de også. I Langen hadde det vel endt med sveltihjel for de gamle! — Hva Per Pålsen drev med kjenner vi av rettssaker han kom opp i. Han hadde bl. a. gjort seg en innbringende forretning av å ha stjalne hester i pensjon for en vel organisert tyvebande i Christiania. Banden hadde spesialisert seg på tyveri av hester fra gårder i og rundt byen. Det var alltid den fineste hesten de tok, og alltid fra folk som satt godt i det.

Fremgangs måten kunne være denne: En hest ble stjålet og anbragt i pensjon på Solli som lå bortgjemt langt til skogs så lensmannen nødig dro dit. Når eieren og politiet hadde gitt opp å lete etter hesten, ble den avhentet av banden og solgt ute på landet et sted i god avstand fra byen. Etter en tids

Th. Kittelsen: Etter Svartedauen

forløp stjal banden hesten fra den nye eieren og satte den på Solli igjen til den omsider ble bragt tilbake til den virkelige eier. Han betalte mer enn gjerne klekkelig «finnerlønn» til et tillitsvekkende bandemedlem som kom og sa han hadde sett hesten og skulle skaffe den tilbake mot god betaling.

At Per Pålsen ved siden av sitt pensjonat for hester har drevet annen lyssky virksomhet er sikkert nok.

GLAD ENKE I LANGEN

De som kom til Langen etter at gamle Mons finne og hans kone var dradd til Asker fikk også sitt å stri med. Det var Henrik Eschildsen, hans annen kone Marte og Henriks datter av første ekteskap, Berthe Henriksdatter. De hadde bodd på en annen plass før de kom til Langen.

Henrik var også en av de første finnene som kom til Krokskogen, antagelig i begynnelsen av 1600-årene. Byggselsteddelen hans er datert 1665.

Det ser ut til at Henrik Eschildsen har slått seg til på en forlengst nedlagt Rud-gård inne på skogen. I matrikkelen finner vi nemlig plassen innført under betegnelsen «Rudsødegården», og i et senere manntall «Rudsødegård finneplass». I finnemantallet fra 1686 opplyser Henrik Eschildsen at «da hand tilkom Platzen var Ichun nogen smaahytter, og Indtet Nyttigt».

I en rettsak fra 1692 dukker der opp en annen ødegård. Det er Øde-Skjørvold, et navn som i årenes løp er blitt Øskjeval. Kanskje har det vært flere?

Vi tar historieboken til hjelp for å finne ut hvordan det kan ha seg med disse ødegårdene inne på Krokskogen, og kommer, kort fortalt, til at de må skrive seg fra før den tiden Svartedauen i 1350-årene tok halve befolkningen på Ringerike.

Da det hele var over, flyttet folk fra utkantstrøkene ned på de sollyse sletter hvor store, godt oppdyrkede og lettdrevne gårder sto tomme og ble bygget bort av eierne for en rimelig penge.

Og Krokskogen ble liggende øde!

Men tilbake til Henrik Eschildsen! Da han kom til Langen i 1680-årene hadde han drevet Rudsødegården i minst 20 år og var en mann på omkring de 60. I 1710 dør han etter et slitsomt liv, 77 år gammel. Det ser ut som han har drevet plassen med kvinnfolkhelp helt til det siste.

Enken som blir sittende igjen er 72 år gammel og hennes stedatter er 40. Riktignok hadde kongen nylig bestemt at enker ikke kunne oppsies hvis de oppfylte de kontraktsmessige forpliktelser, betalte avgifter, skatter osv. — Men hvordan skulle de to i Langen klare det alene? Nei, enken Marthe hadde all grunn til å fortvile!

Men hva skjer? Alt vender seg til det beste for dem begge. Stedatteren blir gift med finnen på nabo-

plassen Kiella, og enken Marthe flytter med. Og det var en tredje kvinne som ordnet opp for de to i Langen!

I regelen var det hardkokte, pengeglade mannfolk i byen som eide plassene på Krokskogen og regjerte over plasser og folk som de ville.

*LANGEN MED KIELLA, —
BISPINNE MUNCH EIENDES*

Når det gjaldt Langen og Kiella var det en kvinne som eide begge plassene, og det en meget original og dertil grunnrik dame. Det var bispinne Anna Munch. Hun er en fargerik personlighet som kunne fortjene sitt eget kapitel.

Med det kjennskap vi har til bispinnen er det godt mulig at det er hun som har fått istand ekteskapet mellom den 40-årige Berit Henriksdatter i Langen og Pål Kiella, og samtidig fått anbragt enken. At bispinnen hadde omtanke for de små i samfunnet ser vi av gaver fra hennes hånd, og i sitt testamente oppretter hun flere legater til beste for fattigfolk, bl. a. et i Oslo til «Fattige, nødlidende enker og husarme».

På den annen side kunne hun være både myndig og sta, hun holdt på sin rett. Mot selveste danskongen førte hun prosess! Det gjalt eiendomsretten til Langen. Sin store formue, som bl. a. omfattet de fleste plassene på Krokskogen, hadde hun arvet dels etter sin første mann, president m. m. Hans Must, dels etter sin far assessor i Overhofretten Anders Simonsen. Både Must og Anders Simonsen hadde slått seg på handel og var blitt grunnrike. Etter Musts død giftet Anna seg med Oslo-bispen Hans Munch.

I Anna Munchs dødsbo ble registrert en uendelighet av gårder, skoger og sagbruk. Bortgjemt gull, sølv og smykker dukket opp fra de utroligste gjemmer, bl. a. ble der funnet i en forstue i huset hennes sammen med gammelt avlagt tøy og annet skrot over 20.000 riksdaler i gull — godt og vel en million i våre penger!

At hun, — utvilsomt etter eget ønske — ikke ble gravlagt med pomp og prakt og allslags utstyr som skikken var, men i en spartansk utstyrt kiste, passer godt inn i bildet av henne.

Det gjør også hennes kontrakt med Pål Andersen Kiella, som sorenskriveren får til tinglysing. Kontrakten går ut på att Pål Kiella overtar Langen mot at han tar seg av enken Marthe så lenge hun lever, og at han gifter seg med stedatteren hennes, Birgitte Henriksdatter. Det skulle ikke overraske om bispinnen selv har dradd inn på skogen til hest for å ordne opp!

Bispinne Anna Munch

Av et manntall fra 1711 ser vi at alt er ordnet etter bispinnens ønske. Birgitte, eller Berit som hun kalles, er husfrue i Kiella og enken bor hos dem. Av kirkebøkene ser vi at hun er der til hun dør, 80 år gammel. At der i 1711 er registrert en tjenestepike i Kiella tyder på at mannen i huset sitter godt i det.

KRIGSBELØNNING I 1716, —

6 DALER. TIL PÅL MIDTSKOGEN

Ja, hvem var han så, denne Pål Andersen, eller Pål finne, som bispinnen satser så stort på?

Vi finner ham ikke i manntallet for 1686, så han er kommet til senere.

Han var født i 1663 og døde i Kiella på Midtskogen i 1760, 97 år gammel. Som ganske ung er han kommet fra Sverige, og 23 år gammel bygsler han i Kroksund stedet Ødegård, dvs. Sundvollen. Med bygselen følger fergested med rett og plikt til å sette folk over Tyrifjorden. Han blir fortrolig med norsk språk og norske forhold og er en kjent mann blant nordmenn da han i 1710 bygsler Kiella på Krokskogen. Da krigen kom til Ringerike i 1716 var Pål Andersen i Kiella en kakse ser det ut til, og en ansett mann. Hans bygselskontrakt på Sundvollen og på Kiella gjaldt fremdeles.

Betalt mig i Penge Penge Reg-
 ninger: 6 riksdaaler Mitskogen.
 Datum Pragtenet den 18^{de}
 April 1716.

P. A. E.
 Mitskogen

Så kommer krigen! Og her gjør Pål Kiella, eller Pål Andersen Midtskogen som han nå kalles, en fin innsats på norsk side. Det ser vi av en kvittering i Statsholderarkivet utstedt av ham, datert 18. april 1716, der han erkjenner å ha mottatt 6 riksdaler for «den betimelige kundskab som jeg bringed til Krokskov-klefvens postering dend 15. Huius om de Svendskes March.»

Kvitteringen, som vi gjengir foto av her, er undertegnet P. A. og S (signatur). Den som har utbetalt belønningen har ved P. A. tilføyd at det er Povel Andersen Mitskovens navn. 6 riksdaler var ikke småpenger! For dem kunne han gå hen og kjøpe seg ei ku, en sau og en tønne rug!

Etter krigen er Pål Midtskogens posisjon ytterligere styrket. I 1719 får han fornyet kontrakten om bygsel av Sundvollen, og i 1720 kontrakten med bispinnen om Kiella. Men han får mer! I likhet med Gregers Granvollen på Hadeland, som for sin innsats under krigen ble belønnet med gjestgiverbevilling for seg selv og sine etterkommere, får Pål Andersen Mitskogen den samme rett på Krokskogen for seg selv og sin sønn Anders som følger etter ham. «Mitskogen selger øl og brennevin og er gjestgiversted», ser vi av et dokument i amtmannens arkiv.

NATTEGJEST PÅ MITSKOGEN

Livlig trafikk med reisende og mer tilfeldige gjester har det vært hos Pål Andersen på Mitskogen, vet vi. Men ellers er det bare en eneste overnattingsgjest vi har nærmere kjennskap til.

En snøtung februarkveld i 1743 banker det på ytterdøren og mannen i huset lukker selv opp. Det er en ung mann som står utenfor. Han gir inntrykk av å være en solid, stillfarende kar. Bak ham skimter Pål hest og slede, og på sleden en stor kiste og forskjellig annet. Pål hadde i årenes løp som kroholder og losjivert høstet atskillig menneskekunnskap, og han har ingen betenkeligheter med å gi denne fremmedkaren Gudbrand nattelosji. Man-

nen får sin seng, og etter at hest og føring er trygt anbragt i stall og uthus, blir alle lys i huset slukket og folkene går til ro.

Neste morgen gjør gjesten opp for seg, og mens han forbereder seg til å dra sin vei, kommer han i snakk med sønnen i huset, Anders Pålsen. Han var sersjant, gift med Anne Hansdatter Gjesvold. Til ham forteller Gudbrand at han skal til byen og selge varene han har med seg, og hesten. Kisten og det han har i den skal ikke selges, og han spør om den kan bli stående på stedet så tar han den med når han kommer innom på tilbakeveien. Det er i orden, og etter at Anders har kjøpt en sekk havre av ham, drar han innover.

Ved Lysakerbroen blir han innhentet av Anders som sier at han må stoppe og vente på to ringerikinger som kommer etter ham for å snakke om hesten som Gudbrand er ute og kjører med. Gudbrand har ikke noe å si til det, og de går sammen inn på landeveiskroa «Sidpaa» for å vente på ringerikingene. I kroa river de i noen drammer på hverandre, og så drar de tilbake oppover veien for å møte ringerikingene. De kommer også ganske riktig. De beskylder Gudbrand for å ha stjålet hesten. Gudbrand nekter. Det ender med at alle fire drar tilbake til Mitskogen og overnatter der. Neste dag kjører Anders til lensmannen på By med Gudbrand, og der blir Gudbrand satt i arresten.

I saken som kom opp noen uker senere ble historien med hesten redusert til en bagatell. Gudbrand tilsto at han hadde drept en gammel sambygding med øksehogg, gjemt liket i en kvisthaug, og tatt strømper, sko og trøye. Alt ble funnet tilsølt med blod i kisten som drapsmannen hadde satt etter seg på Mitskogen.

Ja, han hadde tilmed kledd av liket og tatt bukser, med seg på sleden alt han kunne få rasket med seg.

I retten hadde Gudbrand fått oppnevnt som forsvarer prokurator Anders Christensen. Han prosederte på at tiltalte ikke var normal, noe vi fullt ut kan slutte oss til av det som kom frem under retts-saken. Men en slik påstand ble ikke hørt dengang.

Dommen falt den 28. februar 1743 og er karakteristisk for rettstilstanden her i landet for 200 år siden. Dommen går ut på at domfeldte «bør ved en Øxe Levendes at miste sin Højre Haand, Samt derhos Ligessaa med en Øxe at miste sit Hoved, og Haanden med Hovedet derefter at Sættes paa en Stage og Kroppen paa Retterstædet af Natmanden nedgraves».

LANGS KONGEVEIEN TIL KROKSKOVENS PENSIONAT

I 1804 var den nye Kongeveien over Krokskogen ferdig. Det sterke innslaget av finner forsvant og nye folk rykket inn på gamle plasser. De første byfolkene som tok landeveien fatt og fikk seg natte-losji i en plass på skogen, var jegerne. De kom enkeltvis eller i sluttede selskaper. Krokskogen ble et nyoppdaget Eldorado for harejakt!

En av disse jegerne, F. O. Juell, har i sin bok «En gammel Jægers Meddelelser» gitt noen korte glimt av plasser og beboere langs veien fra 1820-årene og utover.

Kleivstua var på den tiden en liten stue med torvtak, vinduene små og rutene på gammelt vis innfattet i bly, skriver Juell, og mannen på stedet (Anders Paulsen) var forpliktet til å hjelpe folk ned kleiva.

Vi drar videre til Bruløkka. Her holdt Christoffer til (Christoffer Andersen fra Dæhli, gift med Anne Paulsdatter Lehne). Christoffer levde høyt på jegerne i den tiden de holdt til der under jakten. Ingen var flinkere veiviser enn «Broherren» som de kalte ham. Han var kjentmann, dro omkring med jegerne, ble aldri trett, og det var utrolig hva han kunne bære på sin rygg. Ellers var det mest fat-tigdom i Brua.

«Gaarden Mitskogen var glanspunktet», leser vi videre. Mannen het Ole, konen Maren. Flere barn hadde de, bl. a. Johannes og Karen. Hele familien stod til tjeneste for jegerne og forsto å stille for dem slik de visste jegerne ville ha det. Huset var en «tarvelighedens bolig» som besto av en liten lav stue, innenfor lå et bittelite rom med en seng, og så var det kjøkkenet.

Vi kommer forbi Steinsetra. Her bodde Christian. Han var alltid glad og gjestfri og plapret i vei når

folk kom og ville nøye seg med hans primitive overnattingsmuligheter. På steinhellen utenfor hu-set ble det lagt en bakstefjel til bord, steintrappa og noen vedstubber var stoler, og som soveplass tjente en langbenk, bra for en person eller to små. Resten av selskapet lå på gulvet med hodet på en sekk.

Vi drar videre og kommer frem på stupet mot Lommedalen. Her ved veis ende på toppen av Johnsrudkleiva ligger en stor, langstrakt trebygning som ennå bærer svake preg av fordums glans. Det er «Krokskovens Pensionat». Det var et svært så fint sted i 1880—90 årene, anbefalt bl. a. av profes-sor Yngvar Nielsen i hans reisehåndbøker fra den tiden. Fasjonable gjester ble mottatt av vertskapet, fru Anette og hennes mann Gustaf Clemens Hebbe. Anette var fra Johnsrud i Lommedalen, storgård med gjestgiveri og velstand. Hun hadde vært uten-lands og var ikke så lite av en verdensdame.

En uværskveld i 1857 kom det en svenske ned Johnsrudkleiva. Han hadde vært på Kongens Ut-sikt og ba om nattelosji. Det var Gustaf Clemens Hebbe. Nattelosji fikk han, — og han forelsket seg i Anette! Da han dro sin vei hadde Anette lovet å gifte seg med ham.

Først 5 år senere kom han igjen. Da er han skilt fra sin svenske kone og han gifter seg med Anette. Hun var da 32 år gammel og han 61. De slo seg ned på Isi, en storgård som Anette eide i Bærum, mens broren Truls hadde Johnsrud. Senere drev de «Krokskovens Pensionat» på toppen av kleiva i bygningen som Truls Johnsrud hadde oppført til det bruk.

Både på Isi og i pensjonatet holdt Hebbes åpent hus og omgikkes kondisjonerte familier i Bærum på den tiden.

Det var noe eventyrlig og mistenkelig over Hebbe og all hans ferd fra første til siste dag. Forfatterin-nen Barbra Ring hørte mye snakk om Hebbe i de årene hun som barn tilbragte hos sine besteforeldre på Ring-Stabekk. Ut fra det hun hørte har hun i sin bok «Kredsen» gitt denne korte, megetsigende ka-rakteristikk av Hebbe, eller Achibald Wååk, som hun kaller ham: «. . . hvithåret, sortøyet, rett som et lys, med et utseende som en kardinal og et rykte som fanden. Han talte ni levende språk, reiste all-tid, betalte aldri. Gikk for å være kongens private spion.»

Hebbe er omtalt i et par bøker om svenske lyk-keriddere og eventyrskikkelser som kom ut lenge etter hans død. Her får vi vite at han kom fra en ansett, rik familie, ble juridisk kandidat, kjøpte seg en herregård, slo seg på landbruk og hestehandel,

KROGSKOVENS PENSIONAT

svindel og straffbare handlinger. Han var godt gift og hadde tre døtre da han rømte fra det hele i 1839, 34 år gammel!

Han dukket opp i London kort etter, som journalist i Times og som avisens «flying reporter» i Midt-Østen. Så til U.S.A. Der blir han offiser i generalstaben under krigen med Mexiko, senere professor i historie, politiker, aktiv i skrift og tale ved presidentvalget i 1853, U.S.A.'s ambassadør i Rhinprovinzen og Westfalen, og endelig finner vi ham i St. Petersburg som vitenskapsmann!

Bøker, avhandlinger, utallige artikler i verdenspressen og tidsskrifter, oversettelser av svenske forfatters bøker til engelsk, bindsterke historiske verker, — alt river han av seg på sin rastløse ferd rundt på kloden. Og alt er skrevet under andre navn!

I 18 år hadde Clemens Hebbe stadig vært under veis da han i Kjøbenhavn i 1857 stiftet bekjentskap med Sveriges kronprins som 2 år senere ble konge under navn Karl XV.

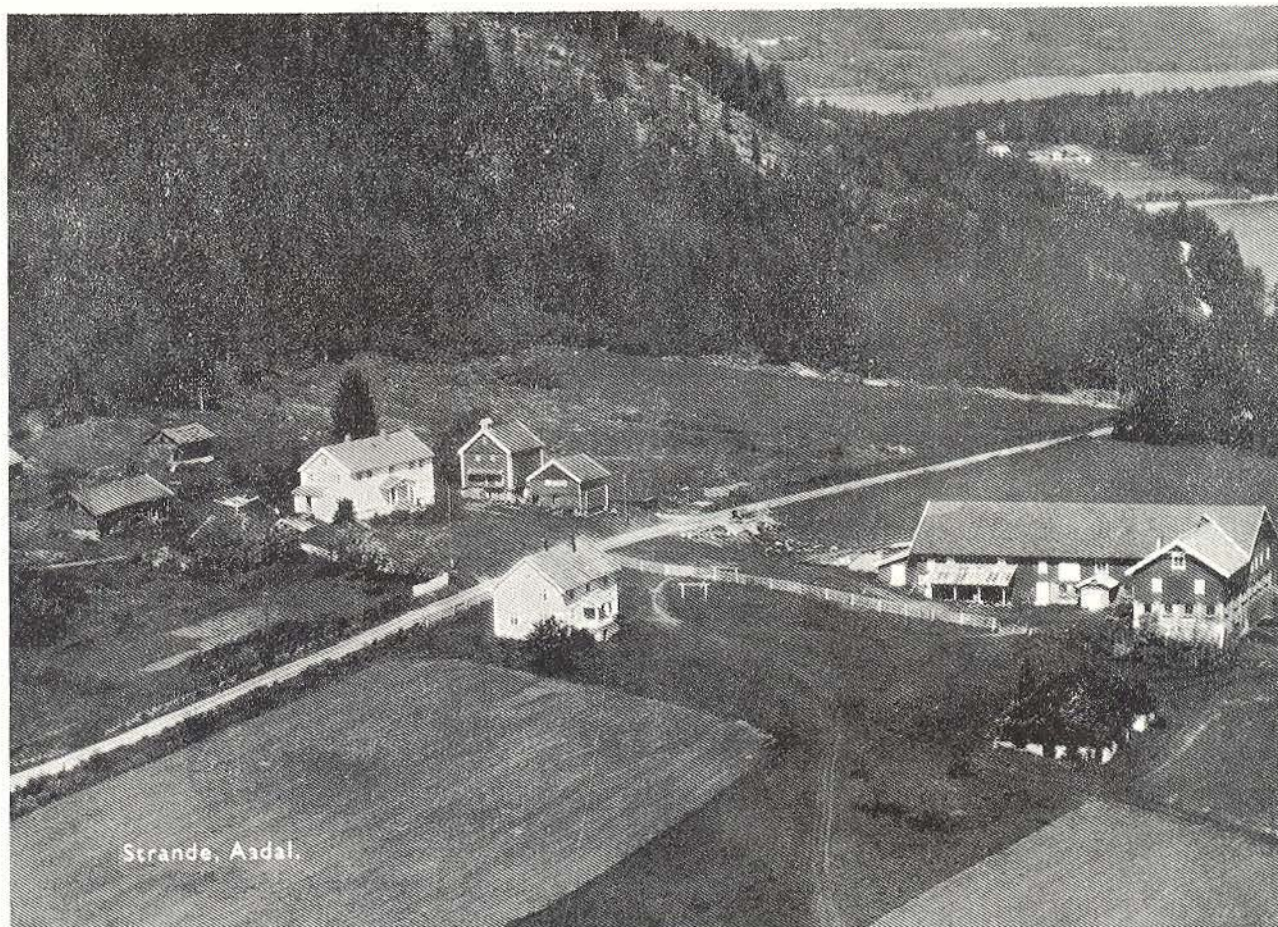
I hele Karl XV's regjeringstid er Hebbe i virksomhet som kongens fortrolige venn og hans private reisende ambassadør rundt i Europa. Med fullmakt fra kongen har han fortrolige samtaler om politiske problemer med keisere og konger og tidens

betydeligste menn ellers, som Napoleon III, Alexander II, Fredrik Wilhelm IV, Bismarck og lord Palmerston. Alle oppdrag kommer fra kongen, og blir utført bak ryggen på regjeringen og den svenske utenriksstjenesten!

Etter kongens død i 1872 satte Hebbe seg til å skrive et omfangsrikt verk han kalte: «Carl XV». Som undertitel har han satt: «Politiska Tilldragelser i Europa från 1814 till och med 1876.» Som forfatter av verket kaller han seg Junius. I forordet står det at Karl XV flere ganger hadde oppfordret ham til å skrive en bok om kongen, om politikken i hans tid og årene før. Etter kongens død følte han seg forpliktet til å etterkomme kongens ønske. To bind av verket kom ut i Stockholm i 1876/77. Mere kom ikke. Da hadde forfatteren såvidt nådd frem til Julirevulusjonen i 1830. Fullt ferdig ville det blitt et opus på 8—10 bind, 4—5 tusen småtrykte sider.

Gustaf Clemens Hebbe døde på Krogskovens Pensionat i 1893. 89 år gammel ble han, denne «Fremmedfuglen på Krokskogen» som han er blitt kalt. Vi tør vel si at hans livsløp fullt ut forsvarer sin plass blant «Eventyr fra Krokskogen».

Fredrik Schjander.

Om Strande

og Strandefolket ved Sperillen

Gården som kan følges i over 500 år bakover i tida, og folket som kom til Strande og i like lang tid har sin skrevne historie.

Sjelden finner man en slekt som i så lang tid tilbake som til det 14. århundre kan dokumentere sine aner, og sjelden en gård som i like så lang tid kan følges bakover. I de siste hundreårene har denne gård og denne slekt vært bundet til hverandre.

Strande gård er sikkert mye eldre, og etter den beliggenhet den har vil det være logisk å tro at den ble lagt her av Goterne, greinen av 10-stammefolket som var de første innvandererne i Norge. Det

var et jakt-og fiskerfolk før de tok til med kveg. De la boplassen sin i solen, og her fra Strande hadde de, i tilfelle, solen, utsikten over fjorden og lia, og Strandekollen lå over til ly og til forsvar. Og oppe i og under kollen skal det være funnet murer og voller. Sagn sier også at det skal ha vært en kongsgård oppe i kollen . . .

Men ifølge våre historikere er det vel ikke slik. Ådalen menes først å være blitt befolket etter at Ringerikingene begynte å dra oppover dalen på jakt- og fiskeferder, og til havning og seterdrift. Dette bygges vesentlig på hva gårdsnavnene forteller, og på eldre funn som det forresten har vært

få av i Ådalen. Hva nå enn kan være det rette, lå ihvertfall Ådalen (Elvedalen) gunstig til rette for et jegerfolk, med sine elver, fjell og skog.

Det eldste brev vedrørende Strande er funnet i Diplomatarium Norvegicum og er fra 1462. I dette brev blir det kunngjort at en Erling Lafrandsson kjøper 3 øresbol i Strande i Viki sogn på Ringerike imot at gården ikke skulle selges ut av slekten.

I et skinnbrev fra 5. mai 1511 kommer disse øresbol tilbake til gården. Skinnbrevet lyder slik:

«Til alle de menn som ser eller hører dette brev sender jeg Bent prest på Norderhov og gjør kjent at den tid jeg ga Elling Lavransson den siste nattverd, da hørte jeg at han ga Eivind Tolleifsson 3 øresbol jord i Strande, som ligger i Ådal på Ringerike, fordi hans (Eivinds) mor eide det, og det er hennes odel. Det igjen kjennes jeg Simon Eriksson og jeg Simon Tosteinson ved at vi hørte at førnevnte Elling ga førnevnte Eivind de 3 øresbol jord av den grunn at det var hans mors odel. Hans far solgte det i nød fordi hans fehus brant opp med alle hans fe. Derfor måtte han selge det og fikk ikke fullt for det (fikk ikke full pris for det) av Ellings stefar. Til å sanne dette enn mere henger vi våre segl på dette brev som blev gjort mandag nest etter korsmesse anno Domini 1511.»

Dette skinnbrev er gave fra Torgrim Holte på Nes i Ådal til R. A. i desember 1884. Det er avskrevet av arkivar Thorstein Eken og oversatt av arkivar Steinar Kjersheim i 1958.

Stort må det ha vært for alle Strandemenn i alle disse slektledd, etter at disse 3 øresbol kom tilbake til gården, at de aldri har behøvd å selge noe av sin jord igjen, men isteden heller har formert den.

I 1528 het eieren av Strande Tosten Strande. Han betalte 24 skilling i Gengerdskatt. Elling på Nes og Torkild på Skalrydt (Skollerud) hadde det samme og var de største skattytere da. I 1514 var det på hele Ringerike bare 13 som betalte denne skatt og bare 9 som betalte «full gerd».

Den nåværende slekt på Strande har sittet trygt med odelsretten på gården siden 1694. Men gårdens og slektens historie kan følges tilbake til 1400-årene. Strande har alltid vært av de største og mest omfangsrike gårder i Ådalen. Ifølge telling i 1875 var det bare Nes gård som var større. I 1801 viser telling at det var 37 mennesker på Strande, fordelt på 5 familier. I 1875 bor 70 mennesker på og under Strande. Husholdningens antall var 15, dertil 5 husmenn, 6 dagarbeidere, 3 fattiglem. Av dyr 7 hester, 26 storfe, 66 faar, 31 geiter, 2 svin.

Når en ser hvor mange mennesker som er knyttet til en slik gård, forstår man hvor store mengder mat det daglig skulle til, selv om det for husmennenes vedkommende bare var delvis. Var nok naturlig at det i den tid ble brukt mye fisk eller sild i husholdningen, som en hører om i historier. At det også på Strande ble brukt mye sild i husholdningen kan man slutte av en Aktsprotokoll fra en rettssak i 1861. Denne rettssak gjalt en tønne sild, og en del av en sekk kaffe. — Det var til Strande kommet en sending på 26 tønner sild og en sekk kaffe, som midlertidig var lagret på Strandeodden. Mens det sto her, ble det borte 1 tønne sild og en del kaffe. En mann, Ture Tronsen Andresbakken, var tiltalt, og av vitner ble det godtgjort at han var den skyldige. Det ble ved samme rett stadfestet at han før ved en leilighet hadde stjålet 5—6 setting mjøl fra en mølle lenger oppe i dalen, men her hadde mølleren sett ham og tatt mjølet tilbake. Mannen ble dømt til Strafferabeid i 5. grad, med en straff av 2 år. Det vi merker oss etter denne uvanlig hårde dom er at mjølet og det meste av silden ble tatt fra ham igjen. Det var bare en dank fra kaffesekken som var borte. Med denne hadde tiltaltes kone vært så raus og godhjertet at hun hadde lånt noen bøner bort til sine naboer.

Som et tillegg til straffarbeidet i 2 år skulle han betale 15 spesidaler pluss skyss og diett til aktor.

Slik var det dengang. Dengang var straffen høyere for å stjele noen brødsmler enn den i dag ville være for å stjele mat for hundretusener eller for å foreta de groveste forbrytelser. Et mord langs landeveien kostet langt mindre. Denne Ture Tronsen levde i usle kår, han hadde kone og barn i et fattig hjem, — det var selvoppholdelsesdriften som drev ham til denne handling. Det var hardt — og vi føler med ham

Men selv for en gård som Strande kunne det vel til sine tider ha sine vanskeligheter å skaffe den mat, det korn som trengtes til alle de folk som var underlagt gården. Det var jo slik i den tid at bonden — sjefen — hadde et visst ansvar for de husmannsplasser som var under gården. Det hendte jo at det var krisetider for jordbruket dengang også, og da var det problemer med å få innført noe, f.eks. sild, og da måtte de før så stramme tøyler snøres inn. Oppe i Vikergrenda går det ord fra en slik tid. Det var kommet ei kone til Strande for å be til seg litt mjøl. Strandemannen hadde vel da sagt at hun måtte være nøye med husholdningen. Da hadde konen svart: «Å, det skal ikke stort til å husholdere over en påsa blandingsmjøl.»

Men ellers har Strandefolkene vært kjente for å ha vært rettskafne, godhjertede og respektert ute i almuen, — selv om de tok vare på midlene og øket sitt gods.

Stamfaren til den slekt som har sittet på Strande siden 1694 het Nub Knutsen Kittilsviken, — var fra Flå og var av rike, kjente bondeslekter fra Flå og Gulsvik. Nub Knutsen var født 1643 og døde på Strande 1712, gravlagt ved Viker kirke den 29. oktober. Han fikk skjøte på Strande 1694. Selgere var Johannes Tostenssens arvinger, — samtlige bodde ved Hønefoss Saugene i Norderhov prestegjel, som det står i dokumenter. — For å illustrere hvor omstendelig og samtidig vidløftig et slikt skjøte ble formet den tid, gjengir jeg det her noe avkortet, etter Pantebok No. 1—90 for Ringerike og Hallingdalen:

«Kiendes vi underskrefne samtlige Johannes Tostensson Hofs efterladte arvinger - - - (her regnes opp mange navn) Sambt og med voris Hustruers fuldbuirdige samtøche har Soldt Skidt og avhendet, Som og ved dette vort brefs kraft Selger, Siøder og aldelis afhender fra oss og alle voris Arvinger til ærlig og velforstandig mand Nub Knudsen boende i Kittilsvigen i Flå, hans hustru barn og arvinger er melte gård Strande beliggende udi Ådalen, skyldende årlig m.b. og h. 1 skip-pund tunge, hvilchet forberørte Skippund odels-gods i Strande med al den des Rette tilliggelse være sig ager, eng, skaug, march, fiskevand og fægang luter, lende vådt og tørt, inden og uden-gierdes med land og vand fra fields til fiere, in-tet undtagen i nogen måde af alt det nu tilligger og af Arilds tid tilligge bør, å bemt. Nub Knudsen hans Hustru Ingeborg Gunvaldsdatter, deris børn og arvinger skal hafue, nyde, følge, bruge og beholde til evindelig og ugjenkaldelig odel og eiendom af os Voris hustruer børn og sande arvinger, fødte og ufødte upåtalt og upåkieret i alle måder og gjøre sig det så nyttig og gafnlig som hand det best veed og kand i alle måder, og såsom attermts Nub Knudsen har fornøiet og betalt os for samme godz efter voris egen begier, den mindste skilling med den meste som i voris kiøb kom, nemlig 300 Rigsdaler contant da kiender vi os og voris arvinger ingen ydermere lodloddet ret eller Rettighed eller odelstilstand at have til eller udi forbemeldte godz i nogen måde, og hafer vi fra os til ham levert alle de gamle brefe, domme og documenter som hidtil dages hafer hviled i voris verge og samme godz kand vere vedkommende. Beplyktendis os for os og voris Arvinger at være og blife hans og atrestensgarde

fulde og faste hiemmeldsmann for alle og enhvers tiltale som derpå med nogen rett ville eller kunde tale i nogen måde, Samt holde hans arvinger uten schade i alle optenkelige måder, og om uformodentlig skulde hende sig at dette godz i Strande eller noget andet deraf hannem eller arvinger ved dom og Rettergang eller i andre måder skulde frakomme da belover vi for os og voris arvinger at forscaffe ham selv samt arvinger ligeså godt og beleilig godz i steden eller og alle sine udlagte penger igjen, nemlig 300 Rigsdaler, og det i en samlet summa.» Osv.

Trass sitt tilstilte skjøte fikk Nub Knudsen atskillig bryderi fra dem som mente seg odelsberettiget til Strande. Men de manglet midler til å innløse sin odel og lot «lyse pengemangel». Denne pengemangellysning ble av mange odelsberettigede gjentatt helt fram til 1717. Endelig i 1729 ble odels sak om Strande holdt. Nub Knudsen var nå død, og gården overtatt av dennes eldste sønn Gunvald, og saken hadde da gått i hele 34 år. Odels-søkerne fikk nå ingen medhold og Gunvald Strande var og ble eier til den ettertraktede gård.

Ennå før den store odels sak var avgjort, var en ny og uventet sak reist. Nub Knudsens eldste sønn Knut skulle overta det halve Strande som arvelut. Men nå viste det seg at den halve del av gården var bortleid og denne leilendingen påberopte seg sin «bøxelrett», samtidig som han sendte «Velædle» Velbr. hrr. Amtmand et klageskriv. En sak om dette frakjente Johannes Knudsen retten, og han måtte fraflytte Strande.

Denne odels sak og andre store eiendomssaker som de første Strandemenn måtte føre, eller kom bort i, viser at denne eiendom måtte være særdeles verdifull og ettertraktet. Den mest kompliserte og interessante sak var en som pågikk i årene omkring år 1700 om den såkalte Sandvannskogen i Vidalen. Det gjaldt særlig delet mellom Flå og Ådalen, som i denne sak gjaldt delet mellom Sønsteby i Flå og Strande i Ådalen. Inntil denne strid kom, hadde det visst aldri vært noen dissens eller strid om hvor grensen gikk. Alle hadde gått i den tro at delet mellom disse dalfører gikk i Vidalsskaret, utetter Gravvannet, videre elven utover til Storkastet. Etter dalen her hadde det alltid vært vanlig at fangstmenn fra begge dalfører hadde dyregraver og gildere for fangst av rovdyr. Ved vitneførsel ble det ført vitner som gjennom et langt liv hadde kjennskap til hvordan det hadde vært med delene i Vidalsskaret i deres tid. Det var gamle jegere og veidemenn som hadde hatt sine dyregraver og gildere

*Et bilde av Anders Paulsen Strande, som var en av de store Strandemenn.
Her står her sammen med sin første hustru Anna Mathilde Skaugstad.
Anders døde 1942.*

derinne i en mannsalder. De fortalte at de alltid hadde praktisert og ment at Gravvannet og elva nedetter Kjølstå og Storkastet var delet mellom dal-farene. Her hadde de da alltid hatt sine graver og gildere, mens de fra Flå og Soknedalen hadde sine fangstfelter på den andre siden. De som vitnet for Strande fra Ådalen sa at de aldri hadde blitt til-snakket. Alle mente de følte seg hjemme i Vidals-skaret.

All denne krangel om skogen, deler, ulovlig hogst etc. pågikk i mange år. De papirer som omfatter den endelige rettsslutning og dom har det ikke lykkes å oppspore. Men Strande har sikkert fått medhold, for i 1704 solgte Nub og Gunvald Sandvannsskogen til uthugst, kanskje mest for denne krangel og uenighet som hadde vært. Denne uthugstrett varte i hele 84 år, da ble den kjøpt tilbake til Strande av Peder Semmen for 221 riksdaler.

Nub Knudsen var den første av den nåværende slekt på Strande, —hans sønn Gunvald fulgte etter. Slik gikk det fra far til sønn fram til 1773 og 1786, da de sønner som var arvtagere av gården døde. De var sønner av Nub Olsen Strande. Med disse sporer den Agnatiske linje, Kittilsviklinjen, ut, og Sigurd Bondes linje, som går tilbake i 500 år, kommer inn på Strande. Dette var da denne Nub Olsens enke Kristi Knudsdatter giftet seg med Peder Semmen. Det var denne Peder Semmen som kjøpte igjen en uthugstrettighet som Strandekarene solgte i 1704.

Forskjellige dokumenter viser også om streker og episoder som ble foretatt også i den tid da det gjaldt å hevde sin rett, selv om retten kunne være tvilsom. På Ulevannseter (Veivollen) hendte en slik episode en gang. Gunvald Strande sammen med Ole og Gul Ringerud ble stevnet for å ha ødelagt ei seterbu ved Ulevannsetrene. Ved retten vedkjente de seg at de hadde revet en stokk ut av seterbu og brukt den som fiskeflåte engang de var på fiske-tur. De mente at setrene lå på deres grunn.

Klemet Hovland fra Soknedalen viste dokumenter som fortalte at disse setrene lå i skillet mellom Soknedalen og Ådalen, og at seteren var brukt av folk fra Soknedalen. Ådalen hadde aldri hatt seter her, og Soknedalen hadde hatt disse trakter til beiteplass lenge før Strande ble tilkjent retten til Sandvannslia. Ved dom ble så Gunvald Strande og Ringerudbrødrene tilpliktet å sette seteren i forsvarlig stand, aldri å forgripe seg på slike ting, og derpå betale 4 riksdaler i omkostninger.

Ved ting på Hesselberg 1750 meddeler tingboken at fogden Ivar Viel forespurte om det var noen i

prestegjeldet som det året hadde skutt noen elg. Så dette var nok i begynnelsen av den tid elgen kom igjen over Ringerike etter at den hadde vært borte i flere menneskealdrer. Ellers ble det forevist bjørn og ulveskinn for å få skuddpremien som var 2 riksdaler. I 1750 6 bjørne- og 1 ulveskinn, i 1757 6 skinn, i 1765 3 bjørne- og 3 ulveskinn.

Av de eldste ting som finnes på Strande er bl. a. et sølvstaup som er etter Gunvald Nubsens hustru Margit. Dette staup var gitt til hennes far og har denne inskripsjon: «Til Ole Væ fra amtmand Glud.» Dette staup har vært på Strande i over 200 år.

Gunvald Strande hadde 7 barn, hvorav Ole var eldst og overtok gården. Den yngste var Gjørand, født 1710, og hun hadde ved sin dåp i Viker kirke den legendariske Anna Kolbjørnsdatter, prestefruen fra Norderhov, til fadder.

Av husmannsplasser under Strande har fra før 1800 vært Jonsrud, Jensrud, Engebråten, Nordby, Støa, Lyhaug, Jemterud, Solum, Haugen, Maristuen, Karlsrud, Brubråten, Oset. I 1865 er Tosseviken oppsatt som et underbruk av Strande. Flere av disse er gjennom årene blitt nedlagt eller utløst. I 1917 lot Anders P. Strande de fleste av sine husmenn få kjøpt sine bruk slik at de ble selveiere. Plassen Jemterud var før av Anders P. Strande solgt til husmannen Ole Olsen og hustru. Dette sees nærmest å være en spesiell begunstigelse mot dette ektepar. Grunnseddel utstedt på Strande 22. desember (julegave?) 1845.

En livørskontrakt på Strande i år 1800.

Kontrakten gjelder til Kristi Knudsdatter, enke etter Peder Semmen, og skal utredes av Anders Povel-sen Strande.

1. Nyder min svigermor frit hus og aparta værelser her på gårde, for sig og sin datter så lenge hun er hos moren, og forblir i ugift stand, samt for en livørspike om min svigermor såsant behøver og hun ikke skal se sig fornøiet med den opvartning hun av mig og min kone og tjenestefolk fordrer.

2. Føder årlig for min svigermoder 3 kjøer 8 små- kreaturer og såvel sommer som vinter steller disse. Når nogen av disse kreaturer slagtes eller på anden måte forkomme, må hun selv på egen regning kjøpe andre i de bortkomnes sted.

3. Leverer hende årlig 5 tønder godt bygg 2 tønder blandkorn 3 tønder rug. 1 tønne erter hvorav 3 3 kvarter hvite, 1 skjeppe salt 2 bismerpund humle, 2 tønder malt, 1 kvarter gryn, godt lerret til 3 nye serker, læder til 2 par sko, sam et halvt gjød voksent svin årlig, og dessuten skal min svigermor ha frihet

til at spise ved mit bord når vi har sådan spise som hun finder for godt.

4. Nyder min svigermor fornødent vand og brendevind samt fri hest hvor hun vil reise og al mulig forundende nødvendig opvartning.

5. Skal hun ha årlig 1 skjeppe linsed på g.-d. som jeg for hende besørger vedkjørt og siden om høsten besørger i huse.

6. Leverer hende årlig 4 tylvter 18 fots bjelker som hun selv selger til hvem hun finder for godt når disse er kjørt ned til elven eller fjorden hvor min last neddrives eller og av mig nyder så meget for samme som gangbar pris kan være. De livørscreature som kan findes på g.-d. efter min svigermoders død har hun overdrat mig ene til eiendom da de nu underskrevne kontraktens videre forfattelse er avtalt således at jeg anskaffer hende de fornødne livørskreature samt desforuten end videre 2 pund smør, så er bestemt at 3die og 6te post leveres ikke på en gang, men således som enten jeg kan avse at betale samme i visse dele om året eller så ofte som min svigermoder fordrer samme. Dog forbinder jeg mig at inden hvert års slutning rigtig og redelig skal blive betalt. Til den ende bliver denne kontrakt ei alene av mig, men tillige av min svigermor og hendes nu antagne laugverge underskrevet og bekreftet i overværelse av vidner. Endelig er avtalt i anledning dette svære livøre som langt fra ikke omhandlet, da g.-d's halve Strande blev solgt Anders Povelsen, at i tilfelde nu at odelsløsnings påtale skulde finde sted da skal Anders Povelsen, nyde godtgjørelse for dette betydelige livøre efter uvillige mends skjøn på lovlig måte av dem som vil indbetale gården.

Bergsund den 16 desember 1800.

Ved en senere livørskontrakt til Anders Povelsen Strande sees kontrakten å være utvidet ytterligere, bl. a. med håndpenge 14 spesidaler, $\frac{1}{4}$ matte engelsk tobak, aker med gjødsel til potatis, 3 mål aker og halve kálhagen, frit rødningsland og rådigheit over husmannen på Nordby. Skal kunne fiske hvor som helst og alltid ha halvparten av den fisk som blir fisket i Sannevanduet mot at yde halv hjelp til fisket. Ved livørefolkenes død besørge begravelsen på hederlig måte.

Dessverre kan vi ikke følge alle Strandemenn framover tida, — materialet er for omfattende for en avisartikkel, men etter det inntrykk en får av de gamle dokumenter, blir en kjent med dem som

solide, aktverdige bondefolk som satte pris på sin gård og sin skog. De kjøpte gjennom tida mange andre gårder, selv om de ikke beholdt dem i lengre tid hvis de ikke gikk til slekta. Alle de andre Strandesonner og -døtre som ikke blir nevnt, de kom mest ut av dalen til Ringeriksbygder, Gulsvik, Flå og ellers oppover dalen. De ble oftest store bondefolk.

Av de Strandemenn som har satt de største spor etter seg fram mot vår tid er vel Anders Povelsen Strande av de største. Ved gjenkjøp samlet han hele Strande, eide hele Oppegårdskomplekset i Soknedalen. Man mener det er ham som lot bygge den store og godt bevarte hovedbygning på Strande. Det var også han som lot bygge opp Strandefjellseteren, antagelig i begynnelsen av 1800-årene. Det var av hans 8 barn at to druknet, en i Sandvannselven og en i Verkenselven, sannsynlig under brønningsarbeid. Anders Povelsen Strande døde 1836, 76 år gammel.

Neste eier av Strande, Anders Paulsen, levde i vår tid, fram til 1942. Han overtok gården etter sin bestefar, ifølge hjemmelsbrev, for 496.000,00 kroner. Anders Paulsen var typen på den liketille, enkle driftige bonde. Han hadde framdriften i seg, så nytten og fortjenesten i nye tiltak, og satte i gang store forbygnings- og utbedringsarbeider i Sandvannselven som det før hadde vært mange vanskeligheter med under tømmerbrøtningen. Han lot bygge ny og tidsmessig uthusbygning på gården, utbedret jordveien og lot bygge kjørevei opp til heimsetra. Men han fant nok ikke virkefelt nok på Strande, og kastet seg inn i andre, større forretninger som han ikke alltid var heldig med. Men på Strande var han på sikker grunn.

Anders Paulsen var først gift med Anna Mathilde Skaugstad, f. 1887 og døde i 1919. Annen gang gift med Olava Kolbjørnsdatter Opsahl, f. 1885 og døde i 1946. Anders døde 1/1 1942. I første ekteskap hadde de to sønner: Paul, f. 21/6 1910 og Gabriel f. 1911. I annet ekteskap hadde han sønnen Kolbjørn, f. 1922, diplomingeniør, og datteren Gunhild f. 1924, utdannet teolog.

Før Anders Strande døde overtok Paul, den eldste sønnen gården Strande, mens Gabriel overtok Tosseviken som hadde tilhørt Strande lang tid itilbake. Paul Strande har utdannelse i jord- og skogbruk, men hans interesser ligger også på andre felter. Han har restaurert gårdens hus og latt bygge flere skogsbilveier til skogen og gårdens drift. Paul var gift med Guri Iversdatter Elsrud, f. 29. desember 1905, døde 1969. Paul og Guri var barnløse, og gården

er overdratt til deres adoptiv sønn Magne Strande.

Gården Strande har 140 mål dyrket mark, 17.000 mål skog og annen utmark, 27.000 mål uproduktivt med myr og fjell og vann. I 1950 var besetningen 6 hester, 15 kyr, 3 okser, 7 ungdyr, 15 sauer, 5 griser.

Vi har nå streifet gården Strande og dens invånere så langt tilbake i tida som ord er skrevet. Det er bare blitt glimt og streif av en stor gård og et stort bondefolks historie. Men historier og hendelser forteller om et folk som hadde samlertrang og framdrift, — de hadde evnen og trangen etter å rydde og bygge og skaffe seg verdier, selv om de ikke alltid hadde klarsyn nok til å kunne holde på det. De ser ut til å ha hatt store tanker både om seg selv og sine undersåtter. Slekten har hatt mange tunge tider og prøvelser, og det var ikke alltid det gled godt. Historien forteller om unge menn som har druknet, kanskje under brøtning i Sandvannselven, den forteller om odelsgutter som ikke nådde å bli Strandemenn. Den agnatiske linje (mannslinjen) ble brutt. Vi har streifet over hverdagen, alt det andre, som fest, sorg, glede, motgang, medgang og lykke kommer bare i den uskrevne bok og de gjemte og glemte og brente dokumenter. Men et folk som har levd så lenge må jo ha hatt livets rett. Å ha sin rot i et slikt folk forplikter, — om det ikke lykkes

lenger må en vel skylde på skjebnen eller lykken . . .

Jeg vil avslutte dette sammendrag med de ord forfatteren av Strande-boken også slutter med: «Det hviler en velgjørenhetens nimbus over folket og hele det romslige stell på Strande. En dag jeg gikk sammen med jorddrotten, om det var Anders eller Paul kan være det samme, — så møtte vi en pike som neiet pent og sa: «Jeg skulle hilse fra mor og si mange takk for gaven.» Litt etter møtte vi en mannsperson som hadde de samme ord. For 500 år siden var mannen her på Strande i nød på grunn av ildsvåde og måtte selge 3 øresbol jord av gården. Da kjøperen Erling Lafrantson lå på sin sotteseng og Bent prest gav ham den siste nattverd, gav han slekten dette tilbake. Det var solgt i nød fordi det var brent opp hans fehus og alt hans fe. Ganske ubevist har Strandefolket gjennom generasjoner gjengjeldt dette — som de bar offeviljens helg i sitt sinn»

Til utarbeidelse av denne artikkel har jeg, foruten den muntlige tradisjon, benyttet O. K. Opsal's utmerkede samling: «Strande Gård i Ådal», Strandes gårds gårdsarkiv, og av historiske avskrifter utlånt av Elling Elsrud, Storruste.

Einar Hennis Dokken.

Forts. fra side 32

RINGERIKE — ET MILITÆRT SENTRUM

som hovedkvarter. — Viktige våpengrener har sine hovedkomponenter her. For den som daglig har sin gang i Hønefoss eller omegn, merkes ikke dette i særlig grad. Samarbeidet med Forsvaret har for sivilbefolkningen hundreårs tradisjon.

Man har lært hverandre å kjenne, samt å respektere hverandres egenart, med de kjære menneskelige sterke og svake sider. Det er ingen «HA»-stemning, men heller ikke de periodevise uvennskap som varer i gode og onde dager. Nei, — det er en viss dagligdags selvfølgelighet som kjennetegner dem der er vokset opp sammen og har lært at det er verdifullt å kunne gå en smule i utakt *sammen*.

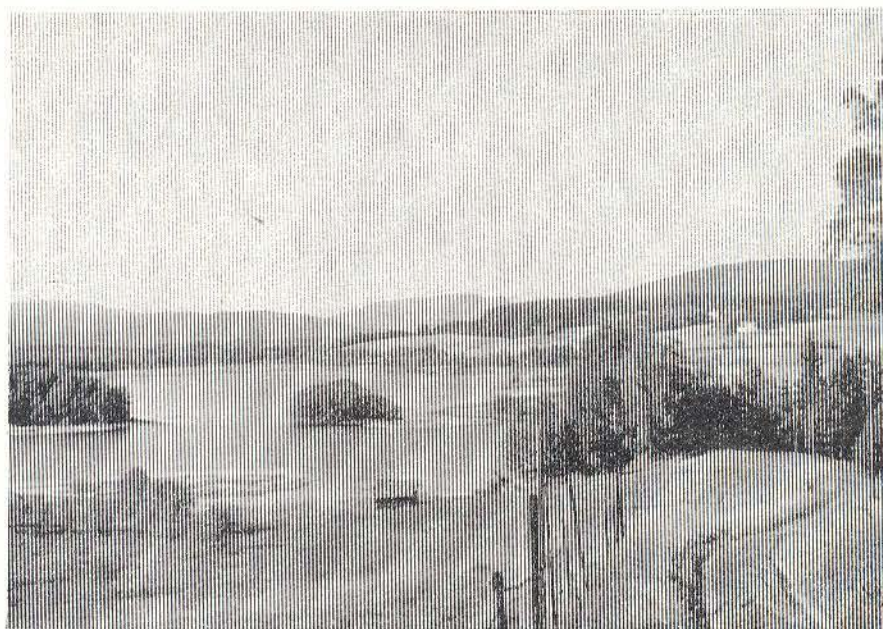
Forts fra side 19

«RØYERTENE»

hjelpsomhet kanskje det aller beste trekk hos dalens folk. Er en mann i vanskeligheter, behøver han mest ikke spørre om hjelp. Her er det selvfølge at nabo hjelper nabo.

De Ädølingene som falt for den store fristelsen og fór over «blåmyra» har etterlatt seg slekter som husker eventyret om den mosegrodde, kronglete stien, —og enda sender de sine tanker og lengsler i form av brev til gamlelandet og dalen i nord. Men dette er en annen historie som jeg gjerne vil komme tilbake med en annen gang.

Gunbild Hagen.

„RØYERTENE“

„Røyert“ var fraktmannens navn, den gang det bare gikk en kronglete sti gjennom Ådal

Det var en gang en kronglete sti som snodde seg fram rundt bergknauser og gjennom mørke granholt langs et elvestryk og en blinkende fjord.

Bekken fra lia stuper seg ned gjennom lia, leter seg fram mellom kampesteiner og lyngvokste tuer. En gang lå den mosegrodde stokkbrua der nede i dalbunnen og tok imot vandringsmannen som kunne ta seg tørrskodd over «fossefallet».

Men ikke alle som fór gjennom dalen kunne føle seg like «tørrskodde» som ferdamannen som gikk stien gjennom skogen.

Ingen hest med vogn eller slede kunne ta seg fram her, stien var for smal og kronglete til det. Derfor ble det elva og fjorden som ble «vegen» de på den tid brukte for transport av varer som måtte hentes i byen (Drammen) og fraktes oppover dalen. Og utover fra bygdene ble det fraktet andre «byttevarer», såsom skinn og huder var en viktig vare. Fra Ådal ble det vel ikke på denne tid så ofte sendt ut slike handelsvarer som smør og ost, jordbrukene var for små enda.

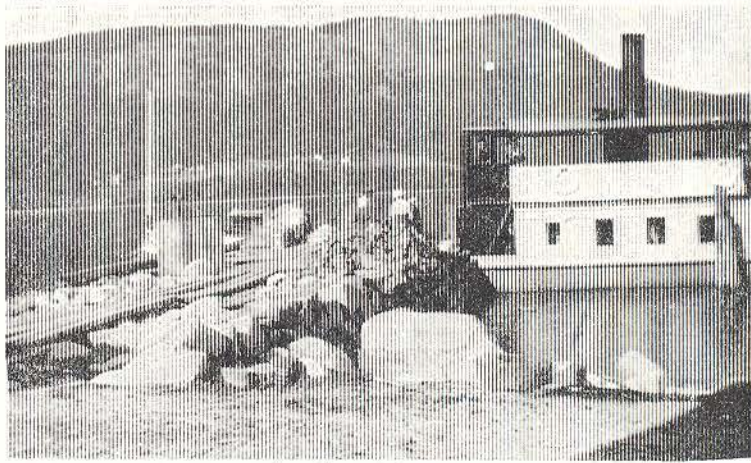
Varetransporten mellom Drammen og Valdres ble delt i skift, og føringen av varene gjennom Ådal

var fjerde skiftet. «Røyertes» var tittelen de fikk disse senesterke, brunbarka Ådalskarene som ledsaget føringsbåten fra Stavlundstøa ved Ådalselva og helt til Sørumsjøen i Valdres.

Åkerlappene var små og karrige, og den vesle stua i skogbrynet var lav og ringe. Det var ikke så store fordringene de hadde her i den bortgjemte dalen. Det vesentlige som ble fraktet med føringsbåten var korn, salt og sild.

Fraktemennene fikk sin betaling etter hver føring. Og hva de kalte en «føring» var det samme som «et kløv» (hva som kunne lastes på en kløvhest). Varene ble dyrere dess høyere opp i dalen de ble fraktet. For denne fraktingen av varer ble både langsom og slitsom, og det måtte sterke krefter til for å bli «røyert» langs Ådalsvassdraget. Med brunbarkede never grep de om tauenden og slepte den store føringsbåten oppover i strie strømmen, mens andre sterke never holdt båten klar fra grunna med lange båtshaker.

Ja, mot og krefter måtte til, og det ble ikke stort lettere når fraktemennene nådde Gjermundstryken (Kongstrømmen), her fjorden (Sperillen) åpner seg.

«Begna» legger inn til brygga ved Hagen landhandel. Dette er en vårsøndag for et halvt århundre siden.

Det var ikke alltid fjorden lå og lokket med blinkende småbølger mot strand. Det kunne nok ofte by på vansker når «nordvestan» stupte seg ned fra fjellet og raste over fjordgapet så vatnet kom i kok. Da kunne stormen piske «lausvatnet» som en grå røyk søretter fjorden. Og kom «røyerten» ut for nordvestans heksegryte, var det ikke alltid den dyrebare korntønna fant vegen til stua der mange sultne munnar ventet på brød. Alt var tungvindt og langsomt, og fort gjort var det ikke å få laget brød av kornet heller. Det var ikke sikkert «kvenna» var ledig når mannen kom til mølla, derfor ordtaket: «Den som først kjem tel kvenna får først mala.»

Det var heller ikke *bare* matvarer som skulle fraktes. Det hendte da av og til at det kom en tilreisende som skulle til dalen, eller de var på gjennomreise. Med føringsbåten måtte de, og «røyerten» slet.

Når vi vet at en slik føringsbåt var meget større enn en alminnelig robåt, og utstyrt med fem par årer, og at det var plass for ti personer med all mulig og umulig bagasje, forstår vi at det krevdes mye av en «Føringskar».

Lettere var det vintertid når hest og slede kunne nyttas langs islagt vassdrag. Men i strieste elvestrømmen ble det aldri farbar is. Der måtte lasskjøreren drive hesten sin inn på stranda og ta seg fram der.

I den lange mørke vinteren kunne nok en og annen gå og drømme om en bytur når sola igjen ville bake liene og finne att den kronglete stien. Men da var det ikke snakk om noen slags skyss for bygde mannen. Nei, med skreppa på ryggen trasket han de lange milene til nærmeste by. Og her ble han vel mang en gang grundig snytt når han ville bytte ut

et vakkert skinn i noe av alt det fargesprakende som lå og fristet i hyllene hos bykremmeren.

Men alt dette som høres ut som eventyr ligger langt tilbake i bygdehistorien. Utviklingen gikk også sin seiersgang gjennom Ådalen. Veg ble bygget, og da ble det plass for både karjol og breislea.

Og for vel hundre år siden så Ådølingene dampskipet «Begna» tøffe oppover Ådalsvassdraget, der «Røyertene» før hadde buksert fram sine båter. Stolt og sikkert gikk skipet der. Det så ut som det bare var en lek å frakte noen tønner korn og tyngre gods. «Røyerten» bøyet sin nakke og så på sine bender. Nå visste han at det harde livet for en «føringskar» var gått over i historien. Han gjemte sin båt i sivet og tenkte det var ikke lenger bruk for ham og hans båt.

Men bygda trengte sine menn. Storskogen sto der, og ble mer verd ettersom varebyttet ble livligere og utbyggingen større. Gårdene ble etterhvert større også i Ådal, og mange ganger ble det «vårknipe» når besetningen var større enn hva enga kunne yte av foring. Men oppdyrkingen fortsatte, og der det før hadde vært ugjennomtrengelig krattskog og store myrer, stod snart kornåkrene som gylne, bølgende hav.

«Røyertens» liv ble en smule forandret, men kreftene fikk han bruk for. Det ble hardt slit med kjempegraner som skulle fraktes ned fra liene. Og igjen ble det elva og fjorden som hjalp ham med den tunge lasten, og føringsbåten måtte igjen fram fra sivet. Det var varer som ikke kunne lastes om bord i den store, fine dampbåten, —såsom høy og halm som måtte kjøpes, og likedan skulle det materialer til når byggingen ble mer utbredt i dalen. Dette ble «føringsbåtens» plikt å bære der den nå ble hengt i slep etter den store dampbåten. Så var

Fra Stavlund-støa ved Ådalselven

det likevel en mening med livet for en «røyert» og hans båt.

Mang en Ådøling brøt seg nok ut av slitet i skogen og dro over til Amerika som lå og lokket med større rikdom og eventyr.

Men iblant ble lengselen til gamlelandet og dalen her nord så sterk at han tok en tur over «blåmyra» igjen. Det var helst på forsommerdager den hjemvendte sto på «Begnas» dekk og så barndomsheimen dukke fram av disen. Alltid har dalen vært vakker, men kanskje akkurat da fantes det ei noe vakrere skue hvorhen i verden han fór.

De robuste kollene reiser seg mektige mot det blå, og den lyse lauvskogen gir speilbildet i vatnet farge og liv. Og iblant skimtes fjellet i bakgrunnen der solskinnnet leiker på snø og is.

Før det ble bygget steinbrygger ved handelsstedene, rodde man ut til dampbåten etter varene. En bonde i bygda var ute til båten etter frakt engang det kom en fremmedkar som da ble loset i land av storbonden sjøl. Fremmedkaren ville betale for seg og syntes nok han tok rundelig i når han spurte en sjauer om det var passe å gi rokaren femogtyve øre. «Jo, gi han femogtyve øre du,» sa sjaueren og snudde seg bort med et bredt flir. Men storbonden tog imot femogtyveøringen og takket til. Det er et godt norsk uttrykk som sier: «Pass godt på ørene, så passer kronene seg sjøl.» Jeg tror at dette er et uttrykk hver Ådøling har tatt lærdom av.

Postsekken er en meget kjærkommen «gjest» i en avsidesliggende bygda. Og godt var det når posten

ble sendt med båten. Da fikk representantene beskjeden om de viktige møtene de skulle delta i før møtet og ikke etter, slik som tilfellet ofte var før.

Mang en fremmed som har faret gjennom «dalen» har uttrykt at maken til Ådølingenes gjestfrihet fant han ingen andre steder. Og slik syntes nok fremmeddamen som engang kom med båten og fikk skyss med storbonden inn til land. «De får stanse litt når vi kommer til lands, så kanskje det kan bli en kopp kaffe å få deroppe», sier rorskaren som sitter med blåstripet busserull og vadmelsbukser og kikker opp mot den store gården under kollen.

Ja, damen ville gjerne ha kaffe, men undres over at «gårdsgutten» kunne by på slikt. Hun fulgte da med ham opp og inn, mens hun lurte svært på hvordan hun ville bli mottatt. Men her var det «rorskaren» som myndig ga sine ordre om at kaffe og «biteti» skulle serveres for den fremmede. Da skjønte damen at denne gangen hadde hun ikke klart å «skue hunden på hårene».

En annen gang var en av bygdas menn på bytur, og kom tilbake ganske «rund». Madamen kjente godt til hvordan «gubben» var etter en slik byreise, og sendte to handfaste karer for å lose ham vel heim. Men da snur «gubben» seg mot dem og sier: «Nei, pass dere unna nå, karer. I dag har jeg så vel nok med meg sjøl.»

Ja, greie seg sjøl, det vil helst hver en Ådøling. Men likevel er den gjeve egenskapen som heter

Forts. side 16

Ringerike

i eldre dokumenter - - -

Ved ARNE B. BANG

I flere år hadde rektor Fonnum gjennom «Ringerike» opplysninger om dokumenter som er av så ærverdig alder at de er tatt inn i verket *Diplomatarium Norvegicum*, som nå er kommet ut i mange bind.

Det er dessverre ikke så meget man har fra Ringerike. Meget av årsakene kan skrive seg fra borgerkrigenes dager frem til Håkon Håkonsønns regjering. I Østnorge ble jo ikke Sverre-ætten godkjent. Her var tradisjonene omkring Haralds-ætten levende, ikke minst fordi det var slektskap mellom konge-ætten og stormanns-ættene her. Det var på Østlandet baglerne hadde sin største støtte. Det var her oppstandene blusset opp og krigen med de forskjellige kronpretendenter særlig raste.

Etter borgerkrigene var det langt mellom stormennene over Østlandet. Etter at Tornberg-slekten var blitt knyttet til andre deler av landet, var det høvdingløst på Ringerike. Det ble ingen fortsettelse av de gamle kongeætt-tradisjoner fra Halvdan Svarte, Harald Hårfagre, Sigurd Syr og Olav den Hellige. Det var ikke på Ringerike de senere konger vokste opp og hørte hjemme.

Det tok lang tid for lovverket å komme etter når det gjelder de vanskeligheter borgerkrigene hadde bragt, men i 1293 kom hertug Håkon Magnussons retterbot for den delen av Eidsivatingslagen som lå på begge sider av Mjøsa (Hedemarken og Toten), og i 1297—1298 kom hans «store retterbot for Ringerike og Hadeland». Vi skal ikke komme nærmere inn på innholdet her.

Siden ble det bare brokker av historie som kommer frem for Ringerikes del til landsdelens befolkning igjen dukker opp i mere lys etter det dansk-norske eneveldets innførelse i 1660. Lite dokumenter er bevart fra eldre tider om dette, men av og til er

det noe å finne i jordbøker og i andre kilder, som skattemanntall osv. Professor Eivind Halvorsen har brukt kildene til å legge frem eldre gårdshistorie på Ringerike i flere utgaver av vårt hefte.

Et av de mindre lysglimt gir en registrering i 1622 av dokumenter som den gangen fantes på Akershus. De som opptok fortegnelsen ga seg både tid og møye for å få frem hva dokumentene inneholdt. Vi skal nedenfor se hva som angår Ringerike, men først — hvor er det blitt av alle de dokumenter som i sin tid fantes fra eldre tider? Vi hører av og til om dette også. Familiearkivene gikk enten til grunne i branner eller ble spredt for alle vinder og forsvant av den grunn. På Elingård i Østfold brant i 1645 en vesentlig del av arkivet til Bjelke-ætten som hadde arvet fru Ingrid til Austråt. Det inneholdt uerstattelige dokumenter like fra Norges storhetstid og frem til da. Det fortelles at dokumentene lå i kister og tønner i kjelleren.

Ved reformasjonen ble også meget ødet. Det fortelles at på Erkebispegården i Trondheim ble alle brevsaker båret ut på gårdsplassen og brent. Hva som gikk tapt av gammel norsk historie ved en slik anledning kan man bare gjette seg til. Arkiv fra gamle ætter på Vestlandet og i Nord-Norge gikk tapt ved en brann på Meløy hovedgård i Nord-Helgeland i 1683. Disse tap er uerstattelige for norsk historisk forskning, og det som her er nevnt er nok bare en liten del av hvorledes tapene er oppstått. Desto mere får man glede seg over det som finnes igjen, som f. eks. iallfall registret for de dokumenter som var på Akershus i 1622.

Blant dokumenter som tilhørte *Værne kloster* fantes følgende som angikk Ringerike:

Skjøte på en gård Semmen i Ringerike i Norderhov sogn og en halv ødegård Hallingby der samme steds, solgt til herr Amund Hilissøn, prest på Fronne, anno 1516.

Kjøpebrev på to øresbol jord i Sigmen (Semmen?) i nordre gården, solgt til Waldiff Rasmussøn i kong Magnus 13. regjeringsår (1275—1276 eller 1331—1332).

Gavebrev på en gård Semmen og på en ødegård Hallingby på Ringerike i Norderhov sogn fra herr Amund Hellissøn, prest på Frogne, gitt til domkirken i Oslo anno 1517.

Kjøpebrev på 6 øresbol jord i nordre gården i Semmen, liggende i Ådalen på Ringerike, solgt til Dyre Gjestensøn anno 1444.

Kjøpebrev på 2 øresbol i Semmen i nordre gården i Norderhov sogn på Ringerike, solgt til Waldiff Ranildsen i kong Håkon 6.' regjeringsår (1304—1305 eller 1360—1361).

Skiftebrev mellom Ognund Bendixsøn og Tore Erikssøn på 11 øresbol i østre gården Nordre Wock (Vaker?) liggende i Norderhov sogn på Ringerike, datert på det 6. kong Eriks år (1285—1286 eller 1394—1395).

Tre brev om kjøp i Nedre Vaker (Wackum) i Norderhov, datert på 4. kong Håkons år (1302—1303 eller 1358—1359).

Brev om 4 øresbol i nordgården Nedre Vaker solgt til Dederich på 4. kong Håkons år (1302—03 eller 1358—1359).

Vidne om fyllest betaling for Nedre Vaker, datert på 21. kong Magnus' år (1339—1340).

Kjøpebrev om Gagnum i Skoddene (?) og Nordre Sotterud (?) og Egge på Ringerike solgt herr Amund Baardssøn på det 19. kong Eriks år (1407—1408).

Brev om 2 øresbol i Søndre gården Western i Haug sogn, gitt til Værne kloster anno 1471.

Brev om 2 øresbol i Haug sogn på Ringerike gitt til Værne kloster anno 1490.

Brev om 2 øresbol i førnevnte Western gitt til Verne kloster, anno 1509.

Gavebrev på 5 øresbol i Klekken i vestre gården i Haug sogn på Ringerike, datert på 10. kong Eriks år (1289—1290 eller 1398—1399).

Brev om 5 øresbol i vestergården Klekken i Haug sogn på Ringerike gitt til Værne kloster anno 1413 (1513?).

Kjøpebrev på Thoen i Haug sogn solgt til Grykildsen 1299—1300 eller 1355—1356.

Når det gjelder *Hovedøens klostres arkiv* kan nevnes følgende:

Testament om 3 heffselebol i Mo i Stein sogn på

Ringerike og 2 loffs land i Nordrangen i Aurdal sogn i Valdres, gitt til Hovedøen kloster på 28. kong Magnus' år (1346—1347).

Kjøpebrev på 2 øresbol i Domholdt i Hole sogn på Ringerike.

Jordskifte mellom Hovedøen og tre bønder, at førnevnte kloster skulle ha 3 øresbol i Bestum i Akers sogn i Oslo herred imot 10 øresbol i Mo på Ringerike, datert på 24. kong Magnus' år (1342—1343).

Gavebrev på 5 øresbol i Stadum og Domholdt ødegård på Ringerike til Hovedøens kloster, datert 1498. Av *Nonneseter klostres arkivalier* ses følgende angående Ringerike notert:

Kjøpebrev på 2 øresbol jord i nordre gården Øvre Trøgstad i Norderhov sogn på Ringerike, og et annet brev på 6 øresbol i samme gård, begge datert kong Eriks 35. regjeringsår (1423—1424) med to brev vedheftet angående samme gård.

Testamentbrev av hustru Gyro (Guri?) Andersdatter utgitt, og iblant annet gitt Oslo Domkirke Røyse og Berg på Ringerike etc. datert 1439, og (2) et vedheftet brev gitt til Vadstena kloster en lødig mark sølv.

brev gitt til Vadstena kloster en lødig mark sølv.

Angående «Timen» (Semmen?) på Ringerike gitt til Nonneseter kloster i Oslo datert 1483.

Transcriptum av et gavebrev angående halvparten av Vegsten på Ringerike gitt til Nonneseter kloster, datert 1412.

Kjøpebrev på 1 øresbol i Vik på Ringerike, Thodger Helgessøn tilhørende, datert kong Eriks 10. (20?) regjeringsår (1289—1290 eller 1398—1399).

Kvittering og avkald for Sætrang (Sottrange) på Ringerike datert kong Eriks 27. regjeringsår (1415—1416).

Det kan være morsomt når man skal skrive gårdshistorie å ha rede på en del av de tidligere oppgaver som finnes angående de enkelte gårder. Det er jo ikke på langt nær alle gårder man kommer bort i ved å gjennomgå gamle registre og dokumenter, men når man kommer over en samling som de anførsler som er nevnt ovenfor, får man et lite inntrykk av hvilken rikdom det har vært på dokumenter angående iallfall kirkegods i gammel tid i Norge. Det ville være hyggelig om man på Ringerike ikke bare kunne få samlet sammen alt det som angår Ringerike i de offentlige dokumenter som finnes, men at man også kunne få et arkiv for den slags her på Ringerike, hvor de historieinteresserte kunne henvende seg. Det er gjort en god begynnelse på Hadeland, og også i andre av våre nabobygder.

KORT OM

RINGERIKES UNGDOMSLAG gjennom 50 år

14. november 1920 kom 24 utsendinger fra 9 frilyndte ungdomslag sammen på «Sollys» på Ask i den hensikt å stifte et fylkeslag for ungdomslagene her på Ringerike. Disse 9 lagene som gikk sammen om å stifte Ringerikes Ungdomslag var: «Fremad» Hønefoss, Norderhov Ungdomslag, Haug Ungdomslag, «Samhold» Ask, «Haab» Vegård, «Tilflugt» Nakkerud, Tyristrand Ungdomslag, Lunder Ungdomslag og Hole Ungdomsforening. Som lagets første formann ble valgt Lars Larsen fra «Samhold», og i styret for øvrig: Solveig Espe, Gotheim, Nils Søhol og Ola Skrutvold.

I formålsparagrafen for laget het det bl. a.: «Lagets formål er å få i stand et samarbeid mellom de forskjellige ungdomslag, vekke felles interesser og fremme arbeidet for og blant ungdommen.»

Arbeidet for å følge opp denne, tok naturlig nok til allerede samme høst og vinter ved at foredragsholdere reiste rundt i lagene og snakket om forskjellige emner. En del av foredragene var beregnet spesielt på ungdom, f. eks. fylkesskolestyrer Otto Paus' foredrag: «Hva skal jeg bli?» Slik begynte Ringerikes Folkeakademi sin virksomhet.

Videre ble det arrangert kurs i folkeviseleik allerede vinteren 1921 i en del av lagene, og ikke lenge etter fulgte amatørteater- og studiearbeide, samt at flere av lagene etterhvert fikk egne sangkor. Noen lag hadde også musikklag, både strykere og blåsere, og idrettsgrupper.

Nye lag kom til, og andre falt fra. I dag er bare fire lag igjen: Heradsbygda Ungdomslag, Hole Ungdomsforening, Nakkerud Ungdomslag og Norderhov Ungdoms- og idrettslag. Sistnevnte ligger for øvrig helt nede, som ungdomslag betraktet. Medlemstallet, som nådde toppen i 1925—1926 med 676 medlemmer, har de siste årene vært under 50.

Til jul 1921 ga Ringerikes Ungdomslag ut sitt julehefte «Jul på Ringerike» for første gang. Dette har vært utgitt nesten hvert år etterpå, fra 1926 under det nåværende navn «Ringerike». Hensikten med å gi ut dette heftet var å bevare, få skrevet ned og samlet og utgitt sagn og historier fra Ringeriksbygdene som gamle folk satt inne med, og som ville ha blitt borte med dem.

I 1930 ble Ringerikes Husflidsforening stiftet, og husflidsutsalg åpnet, etter grundig forarbeide av en nemnd nedsatt av Ringerikes Ungdomslag og Ringerikes Husmorlag. Blant viktige oppgaver husflidsforeningen har hatt å arbeide med, er bunad for Ringerike. Den første kom til varemessen i 1935.

Ringerikes Ungdomslag arrangerte i mange år sommerstevner, første gang i 1921 og siste gang i 1962. Mange kjente personer har vært hovedtalere på disse stevnene; å trekke fram enkeltes navn og emne for tale er vanskelig i denne korte oversikten. Som underholdning på stevnene var det alltid lek- eller teaterfremvisning ved lagsmedlemmer. I tillegg til sommestevnene ble det noen år også arrangert leikstevne om våren eller Olsokstevne. De siste årene har det vært tradisjon å arrangere sangerfest om våren i samarbeid med Ringerike Folkehøgskole i stedet for sommerstevne.

Ringerikes Ungdomslag stod i de første årene tilsluttet Østlandsk Reisning, en organisasjon som hadde som arbeidsmål å vekke østlendingen til å kjenne seg selv, bli glad i bygdene sine, dialekten sin, og verne om all god arv fra fedrene på forskjellige områder i samfunnslivet. Spørsmålet om å gå ut av Østlandsk Reisning ble tatt opp på flere årsmøter, inntil laget ble innmeldt i Noregs Ungdomslag i 1947, og har siden stått tilsluttet denne organisasjonen.

Ringerikes Ungdomslag har vært i virksomhet i alle årene siden starten, om enn noe svakt de siste årene, bortsett da fra krigsårene 1942—1945, da laget ikke kunne rette seg etter de nazistiske forordninger som ble sendt ut fra Innenriksdepartementet. Det betydde imidlertid ikke det samme som at arbeidet i lagene lå nede, da flere av dem arbeidet illegalt, og det var derfor ikke vanskelig å samle ungdom til lagsarbeid igjen i 1945.

Kort tid etter at krigen var slutt, tok Ringerikes Ungdomslag initiativet til å få reist et minnesmerke over de som hadde mistet livet i krigen. Minnesmerket ble reist i Nordre Park i Hønefoss.

Mange har nedlagt et stort arbeide for det frilyndte ungdomsarbeidet på Ringerike, og om noen

skal nevnes spesielt må det bli de som har hatt formannsvervet. Formenn i laget har vært:

1920—1923: Lars Larsen, «Samhold» Ask.
 1923—1924: Ola Skrutvold, Haug Ungdomslag
 1924—1926: Lars Larsen, «Samhold» Ask
 1926—1929: Alf Omholt, Veme Fril. Ungd.lag
 1929—1937: Bjarne Vidar, «Samhold» Ask
 1937—1946: Nils Johannessen, Hole Ungdomsfrg.
 1946—1947: Alf Omholt, Veme Fril. Ungd.lag
 1947—1949: Arne Lundstad, «Samhold» Ask
 1949—1951: Olaf Volden, «Samhold» Ask
 1951—1953: Lars Egil Viljugrein, Nakkerud Ul.
 1953—1955: Elling Stigsrud, Hønefoss Fril. Ul.
 1955—1959: Åse-Randi Skjør vold, Norderhov Ul.
 1959—1960: Egil Nodeland, «Samhold» Ask
 1960—1962: Lars Egil Viljugrein, Nakkerud Ul.
 1962—1963: Terje Larsen, «Samhold» Ask

1963—1967: Sigv. Mjør
 1967— : Åse-Randi Skjør vold

Mange unge har vært samlet under Ringerikes Ungdomslags merke, både på stevner og ved andre anledninger i de 50 årene som er gått. Lagets banner som er fra 1930, er malt av Harald Vibe.

Ringerikes Ungdomslag har altså vist seg levedyktig i 50 år til nå. Å spå om lagets fremtid er umulig, men det frilyndte ungdomsarbeidet er av stor verdi nettopp fordi det er frilyndt, og ungdomslagene har i dag, og vil ha i årene som kommer, en stor oppgave med å skape et positivt og skapende miljø for ungdom.

Røyse, 29. oktober 1970

Synnøve Kjos

Den første bilen som kjørte over Ringerike

Hver dag kjører nå tusenvis av biler gjennom Ringerike, ofte tette køer som rekker fra Hønefoss til Oslo. Bilen er nærmest allemannseie. Den har skapt både glede og sorg.

En augustdag i 1901 kjørte den første motorvognen her. Jeg var 6 år da og hadde mitt hjem i ei lita stue som ligger tett inntil veien, den står der ennå, og hadde stått der før veien ble bygget i 1860-årene. Jeg fikk øye på ei vogn uten hest føre, som kom over brua ved Sundøya, og det varte ikke lenge før den kom ut av svingen ved Kroksund. Jeg hadde aldri før sett noe som hadde gått så fort, — det sto ei støvsky etter den, og den larmet, men ikke så mye. Den var rau og det satt tre eller fire karer i den. Det var nederlendere som hadde kommet med båt til Kristiania og skulle over til Vestlandet: Først over til Lærdalsøyra, derfra med dampskip til Gudvangen, over Voss til Granvin i Hardanger, derfra med dampskip til Odda, og så over Hauke-li og Telemark.

Etter mange vidervedigheter kom de til Lærdal. Det var tunge bakker fra Grindaheim, gjennom Kvamskleiva og opp på Filefjell. På Lærdalsøyra ble kjøreplanen omgjort. De hadde rimeligvis fått høre at Stalheimskleiva var like stupbratt da som nå. De tok med båten til Bergen, og mer vet ikke jeg om denne ferden. Dette var en historisk begi-

venhet, og er noe av det jeg minnes best fra min barndom.

Bensin og olje måtte de føre med seg for turen, — det var bare apotekene og noen fargehandlere som solgte ildsfarlige væsker dengang. Det er 33 mil mellom Oslo og Lærdalsøyra. Denne turen har de neppe gjort i ett strekk, for farten var nok ikke over tre mil i timen. Kanskje de måtte ha hestehjelp for å komme opp til Nystua. Det kan tenkes at det på overnattingssteder og hoteller kan finnes opptegetninger om denne første motorvognferd, hvis slike hotell- og skyssbøker er i behold.

Den første bilen som hørte hjemme på Ringerike, var en liten Humber som tilhørte disponent Wahlstrøm på Hønefoss Brug. Mekaniker Olsen kjørte den. Det var i 1908.

I 1909 kjøpte Olaf Færden en Ford, — den skal ha kostet 6.000 kroner, og da tillegg for lykter og kalesje. De første motorvognene hadde ikke vindrute heller.

Olaf Færden kjøpte også et par år senere den første traktoren på Ringerike. Det var den andre traktoren som kom til Norge. Den første kjøpte Coldevin på Dønnes i Nordland. Johan Jensen var i England og overtok og lærte å kjøre traktoren til Færden. Han var også sjåfør på Forden. Jensen var en sjelden god forteller. Traktoren hadde to drivhjul

bak, og et styrehjul foran, og en liggende to-sylindret motor med åpen veivaksel. Den ble kjørt i filler under tresking på Løken i Haug.

Men tilbake til Forden. Etter en utforkjøring på Hvervenmoen (det var Færden selv som kjørte) ble den bygget om til en slags char-à-banc, med seter på langs, og gikk en kort tid i rutetrafikk mellom Hønefoss og Sundvollen. Billettprisen var to kroner. Den første som brukte motorsykkel til nyttekjøring i Hønefoss, var dr. Reidar Müller.

Før 1913 var det ingen motorvognlov her i landet, men det var noen regler som var utarbeidet til bruk i Christians, Akershus' Bratsberg og Smålenenes amter. De ble stadf. i 1899. Ellers var det de enkelte herredsstyret som bestemte, og det var lensmannen som hadde hand om motorvogntrafikken på bygdeveiene. Amtmann var høyeste myndighet.

Bestemmelsene fra 1899 sa bl. a. i § 12, 1: «Motorvognene skal være forsynede med et hensigtsmessigt Ringeapparat, som Vognføreren under Farten jevnlig skal varsle med, alt efter som Omstendighetene kræver det.» Punkt 2: «Hvis Vognens gang er meget stille, er Politiet berettiget til at paabyde, at ved siden af det foranomhandlede Ringeapparat skal være forsynede med et selvvirkende Ringeapparat, som til enhver tid varsler, at Vognen nærmer sig.» § 15, 1 virker lidt mystisk: «Naar Vognen er i Bevegelse, må Vognføreren under ingen Omstendigheder forlade sin Plads.»

Parkeringsbestemmelsene var strenge: «Naar vognen holder stille, maa Vognføreren ikke forlade samme (Vognen) før han har truffet alle hensigtsmessige Foranstaltninger til forebyggelse af Explosion, ubetimelig Igangsættelse eller andre mulige

Tilfælde, hvorved Ulykke kan forvoldes ...»

Punkt 3: «Saadant Tilsyn udkræves dog ikke, saafremt Vognen er indrettet saaledes, at Vognføreren, ved at fjærne en Maskindel kan umuliggjøre Vognens igangsættelse under hans Fravær.»

I 1906 ble det nedsatt en Kongelig komite som skulle komme med utkast til en motorvognlov, og høsten 1907 var det ferdig. Men både herredsstyret, lensmenn og amtsting måtte ha noen ord med i laget. Her er det som ble sagt i Hole herredsstyre den 6/8 1908: «Som en almindelig Bemærkning til det foreliggende Lovudkast, skal man udtale at det gir indtryk af at være affattet i de motorinteresseredes favør og at forstaaelsen af Landbefolkningens Interesser ikke har været tilstrækkelig. Videre skal man udtale, at de foreslaaede Regler burde været baade strengere og mere bestemte. Faktum er — og det kommer man ikke fra — at den frie Motorkjørsel er en fare og til skade for den almindelige Færdsel paa Landeveiene. Herredstyret finder derfor, at all anden Motorkjørsel end den, der foregår i fast Rute bør være forbudt og denne være tilladt efter de Regler som «vedkommende Amtsting» bestemmer.»

De folkevalgte i Ådalen var også temmelig stric: «Kjøring maa kun finde sted en gang i Ugen.» Noen mente kjørehastigheten ikke måtte være mer enn ti kilometer i timen, andre kunne strekke seg til både tolv og femten. Enkelte mente at vogna skulle stanse på tre meter, slik som lovkomiteen hadde foreslått, men både formannskapet, magistraten i Kristiania og stiftsamtmannen kunne ikke gå med på det, — en meter måtte være det lengste, mente de.

Peter Lyse.

KRAFTUTBYGGINGA PÅ RINGERIKE

I menneskehetens første historie ble elektrisiteten forvekslet med allmakten Tor. Når han kjørte over berg og dal, lynte det fra hjulene, og da kom det veldige torevær. Det kunne også forårsake torebrann.

Allmakten ble kjent under navnet elektrisitet, men det gikk århundrer før denne kunne omgjøres i menneskehetens tjeneste. Først i slutten av det 19. århundre kunne allmakten temmes og nyttes.

Overgangen fra peis til vedkomfyr hadde vært voldsom. Ikke mindre voldsom ble overgangen til den elektriske kokeplaten.

Vannkraften hadde vært stasjonær. Den kunne nyttes til sagbruk og møller. Dampkraften kunne flyttes, og vi eldre husker de store dampmaskinene som ble flyttet fra gård til gård i tresketiden. Opp Hagabakken i Nordre Jevnaker måtte det til 16 hester. Dette uhyre ble avløst av bensin- og oljemotoren. Den var mye mindre og hendigere, og i dag har vi den elektriske motoren stasjonert på hver gård, fra den minste i barbermaskinen til den større på låven. Kontakten med allmakten setter hjulene i sving. Vi er i teknikkens utvikling, det 20. århundres intelligente frammarsj.

Det er bare 85 år siden Follum Fabrikker fikk første generatoren til belysning av fabrikken. Denne generatoren står i dag på Teknisk Museum i Oslo.

For 90 år siden installerte Hofs Brug elektrisk belysning, og kraften fra denne generatoren ble overført til Hov gård.

I 1897 bygde Knut Berg på Sokna ut Juvfossen. Den ga lys til Ruud gård. Ved ombyggingen ved Egil Berg ble det lys og kraft til 25 av skogsarbeiderne til Berg. Det verket er stadig i drift.

Lundesgård Mølle skaffet elektrisk dynamo i 1898. Den ga kraft til mølla og til gården.

Det kom på mote med slike gårdsanlegg. Nærstad fikk sitt, Øvre Wågård fikk sitt, og Otto Myhre hadde et mindre verk for Østby gård.

Disse storgårdene ble som et Soria Moria hva belysning angikk. Mange så nok med misunnelse til den flotte belysningen.

I 1899 kom største kraftstasjonen i gang. Det var Hønefoss Elektrisitetsverk.

Hagbarth Thisted — en foregangsmann på mange områder — dannet et interesseselskap og bygde Kvernvollen kraftstasjon ved Veme. Bygningen står ennå, men skal nå rives.

Denne utbygginga ga lys og kraft til Hønefoss by, til jernbanestasjonen og til mange private huseiere like til 1912. Da fikk Hønefoss sitt eget verk. Thisted løste inn Kvernvollen og brukte mesteparten av krafta til sine egne anlegg, Mølla og Frørensriet, bedrifter som fikk stor betydning for jordbruket på Ringerike.

I 1909 bygde Olaf Færden ut Jaklefoss Kraftverk. Olaf Færden var også en foregangsmann på mange områder. Han bygde eget vannverk for gårdene omkring Tandberg, anla meieri, handelsgartneri, Trøgstad sanatorium, var en ivrig gårdbruker, med første motorpløgen i landet.

Det lever enda ringerikinger som var med på kraftutbygginga på Jaklefoss. Smed Anders Jensen var en ivrig fotograf den gangen. Han har bilder av kraftstasjonen og de lange rørledningene.

I Haugsbygda minnes mange Færden, ikke minst for veiutbygginga opp til Røstjenn, og enda lever noen som husker Røstjennvisa og synger den. Visa har jeg fått skrevet av, og den kommer som avslutning på denne epistel.

Jaklefoss Kraftverk ga lys til Tandberg og de nærmeste gårdene der. Det var stort selskap på Tandberg da lyset ble satt på, men, sa en av dem

som var der: Det var ikke såpass lys at en kunne lese ved det uten å ha lampa like inntil.

Anlegget var i drift til 1919. Hole kommune kjøpte verket, men fant det ikke drivverdig. Hele anlegget ble realisert. Norderhov tok over noe av ledningsnett.

Hønefoss var det som bygde ut Åsa kraftstasjon i 1910—1911. Vannmagasinet Damtjenn måtte bygges. Områdene måtte kjøpes, og stein til den veldige muren måtte brytes og kjøres fram. En viktig mur ble det, og et vakkert murarbeide er her utført.

Fallhøyden er 350 meter. Vannet føres i en 1400 meter lang rørledning ned til Pjåka. Det var statsingeniør Ludvig Gulbrandsen som sto for dette anlegget. Kraften ble ført til Støalandet, og derfra i undervannskabel til transformatorioskene.

Anlegget var beregnet til å koste 400 000 kroner. Det kom på 600 000 kroner, og det var adskillig uro og misnøye omkring anlegget. Statsingeniør Gulbrandsen ble beskylt for å være en dårlig leder, men ansvaret lå hos byggekomiteen, det fungerende formannskap. Folk flest mente at formannskapet ikke hadde forutsetningen for slike oppdrag.

Et viktig utviklingsledd i kraftutbygginga var Åsa kraftstasjon. Tross misnøyen ble verket billig. Tiden skulle snart vise det. Mange kommuner skulle forløfte seg på kraftutbygginga, og både Hønefoss og Norderhov skulle få føle det.

Det store løftet.

Inntil 1914 betydde kraftutbygginga lite. Hønefoss by og noen storgårder lyste opp i terrenget, men både Kvernvollen, Jaklefoss og Åsa kunne ikke skaffe kraft nok.

Krigen kom, og det ble mangel både på ved, kol og petroleum til lys. Tiden var inne. Noe måtte gjøres.

Norderhov valgte en komite til å uttale seg om innkomne tilbud om leveranse av elektrisk energi.

Ådal kommune ga tilbud om fallrettigheter i Bosoa-anlegget. Hadelands Elektrisitetsverk var frampå om leveranse av kraft til Norderhavs innbyggere, og Hønefoss minte om at de hadde mer kraft enn de sjøl hadde bruk for. Det ble også tilbydd kraft fra Follum Tresliperi.

Komiteen behandlet disse tilbud, og den anbefalte overfor kommunen at leverandørene kunne gis adgang til å legge ledningsnett ut over bygda.

Norderhov herredstyre ga Hønefoss tillatelse til å legge ledninger til gater og veier og bebyggelse på

det vilkår at forsiktighetsforskriftene måtte overholdes, og at ledningene ikke måtte hindre trafikken. Tillatelsen ble gitt for 10 år. Etter den tid kunne Norderhov løse inn ledningsnett etter takst.

Norderhov fikk tilbud om kjøp av Hen tresliperi med fallrettigheter, og Hønefoss fikk tilbud om kjøp av Hønefoss Bruk med fallrettigheter, og i den anledning tilbød Hønefoss Norderhov å få leie kraft derfra.

Tilbudene og saksbehandlingen i Norderhov bragte fart i utbygginga. Resultatet ble at Hønefoss gikk sammen med Norderhov om kjøp av Hønefoss Bruk. Dermed var «det veldige løft» tatt. Kraftverkets offisielle innvielse fant sted 13. desember 1922. Den største sak for Ringerike endte godt. Nedgangstida kom, og følgen av den måtte både Hønefoss og Norderhov bære. Verst gikk det ut over mange som hadde satt sparepenger i foretaket. Den riktige tanken seiret, og det skal vi være glade for. Uten kraftutbygginga ved Hønefossen ville Ringerike vært betydelig svakere i den veldige utbyggingsfasen vi de siste åra har gjennomlevd.

Om- og videreutbygginga står i dag igjen blant de prioriterte tiltakene. At den må fremmes, er sikkert.

Tillegg.

Follum Tresliperi tilbød en gang Norderhov kraft. Utviklingen har vist at konsernet trenger atskillig av denslags. Hen og Ådals Bruks fallrettigheter er bygget ut. Ved Begna Bruk ble det også kraftverk, og siste utbygginga skjedde ved Viul. En kraftig mur tvers over Randselva samler en mengde vann, og dette brukes til kraftproduksjon.

Kraftstasjonen i Hønefossen må flyttes snarest.

Ved siden av andre utbyggingsprosjekter skulle Ringerike være sikret kraft for all framtid.

Epilog.

Det gikk ikke med de mange private tiltak. Kraftutbygginga var et for stort løft for enkeltpersoner. Samarbeid måtte til, og det på tvers av kommunegrensene. Hadde Ringerike allerede den gangen vært en kommune, ville sikkert elektrisitetsforsyninga gått adskillig raskere.

Nå er imidlertid ledningsnett nådd de lengst borteliggende. Den elektriske kraften har løst mange besværligheter. Vedkomfyren med åske og avfall hører sagaen til. De svarte strykejernene er erstattet av blanke, stillbare jern, mangletreet og klesrulla er erstattet, og kjøleskapene og frysediskene har

RØSTJENVISA

Ved Røsttjen det store og herlige vannet,
der mineres en kanal for å tappe ut vannet,
og lyset skal bringes til bygden omkring,
det er Færden som koster den herlige ting.

Under Jaklefossfjellet en stasjon skal stande,
fra denne stasjonen skal lyset utvandre.
Det føres i tråder forbi Nordby gård,
og gratis belysning fra fossen hun får.

Vi borer og skyter og Jhonsen slår gryter
og hundrer av hol som han ikke benytter.
«Per Gynt» må vel undres hvor musjon blir av
som han har oppdraget til den herlige grav.

Feislen den klinger og steinen den raser
og nedi kanalen står Jhonsen og maser.,
mens kassa i lufta den svevende går,
i sveiva vi haler, på tippen den når.

Men Jhonsen han bygde nå skakk hele dammen,
han skjønnte ei tegninga på svingbaserammen.
En montør fra Drammen ble henta i hast,
for midt oppi støypinga stod vi jo fast.

En ingeniør vi haver, og Løken han heter,
han går med si børs og fuglen han gjeter.
Han tar sig en tur ned til Røsttjen i blant
og ser på den slusken som der går litt på kant.

Ved Røsttjen der er nå daglønnene rare
fra to opp til seks må nå Færden betale.
Og de som har lite de gjør ofte mest,
og de som har mye, står ofte til rest.

Hvis du vil vite hvem visa har dikta,
så er det nå en som på Jhonsen har sikta.
Han lenge har tenkt på ei vise ta fatt,
men før den var ferdig, så fikk han nå katt.

Visa er dikta av Andreas Bånttjen, fortalte Ingvald Libæk. — Det var 5 brødre av dem: Andreas, Svenn, Gudbrand, Edvart og Jens. Ei anna grein var: Gabriel, Svenn, Johan, Rudolf og Ola.

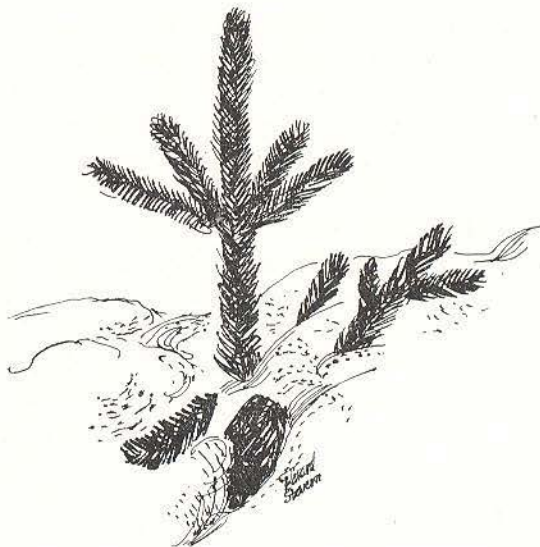
Svenn og Ola var kjente skikkelser fra seterlivet på Nordmarka. Sterke og uvørne karer var de alle, og det verserer mange historier om Bånttjennera.

Sigv. Mjør.

KRAFTUTBYGGINGA - - -

overtatt for spiskammers og stabbur. I fjøset durer mjølkemaskinene, bogesaga er avløst av vedkappen, og ingen sitter lenger ved sveiva med slipesteinen. Den motoriserte tiden har holdt sitt inntog, og vi kan sikkert slutte denne beretningen om kraftutbygginga med Henrik Wergelands ord: Vi lever i nyskapelsens morgen.

Sigv. Mjør.

John og Simen Velta i bjørnekamp - - -

En vinterkveld for mange år siden kom jeg inn på Hønefoss jernbanestasjons venteværelse. Inne på en benk satt en firskåren kjempekar med sin velfylte skreppe ved siden av seg.

Det var John Velta fra Ådalen. Vi og mange flere måtte vente på toget til Hen som var et par timer forsinket, så vi hadde god tid. Jeg kom snart i samtale med John. Rusken var i godt humør etter sitt besøk i byen, og mens de reisende flokket seg om oss, fortalte han om sin kamp med bjørnen noen år forut.

John hadde bjørneåte på «Langemyrstillingen», vest for Rambergsåsen. En mørk natt mens John og hans gamle far Simen lå på «stillingen» for å passe åtet, kom en svær laban av en bjørn frampå.

Trass det var mørkt, klemte dog John på den. Da det smalt, ga bjørnen fra seg et fælt brøl så det sang i åsene, og dermed ble det stille.

John sprang raskt ned fra stillingen uten å lade geværet, noe som ikke var gjort på et øyeblikk med de dagers gevær, —og da han kom bort på åtet, så han på blodsporene at bjørnen var såret.

John fulgte sporet uten å iakttå forsiktighet, og med ett stod bjørnen der, på to, med gapende kjeft over ham, — og grep med forlabbene om Johns skuldre for å trykke ham under seg. John kastet seg tilbake, og rev seg dermed løs fra bjørnens klør, men klær, hud og kjøtt fra hans kropp fulgte med. John ga nå Bjørnen et kraftig slag over nesen med geværet så nesebrusken brast. Men bjørnen rev da geværet fra ham, og så røk de sammen i et ordentlig ryggtak. John spente krok, så bjørnen gikk på ryggen i bakken, og med John oppå seg på kamplassen. Nå var imidlertid Simen kommet til stede, og John ba faren om å skyte bjørnen i hodet. Men da bjørnen ble vår Simen, kastet han John av seg som en fillevott, grep geværet og slo det mot ei gran så stokk og lås fløy hver for seg og pipa ble som en klave. Bjørnen grep derpå gamlingen og slo ham under seg, klorte ham og forsøkte å bite. Men den fikk ikke gjort noen skade, da nesebenet var knust. Hadde ikke dette slaget lykkedes, trodde John at ingen av dem var kommet hjem levende. Mens Simen nå lå under bjørnen, fikk John tak

i børsa si og begynte å lade. Men Simen jamret seg så ynkelig at John måtte hen for å hjelpe, og så ble det basketak. Bjørnen ble hver gang under for John, men Simen slo den under seg. Dette gjentok seg flere ganger at den ene kjempet med bjørnen mens den annen ladde.

Til slutt fikk John geværet ferdig, og mens faren lå under bjørnen, sendte John bjørnen ei kule i hodet, hvorpå bjørnen i dødsstunden krystet Simen inn under seg så det knaket i alle Simens lemmer. Så slapp han taket og gikk sin vei. — Bjørnen ble senere funnet død like i nærheten.

Da kampen var endt, var det langt på morgenen. Kamplassen så fryktelig ut: nedbrudte trær, stein og jord var rotet opp, klesfiller, bjørneragg og blod.

De kravlet seg nå bort til en sti hvor de visste at det om morgenen ville komme tømmerhoggere. Disse kom og fant dem, og fikk båret Simen hjem. John klarte seg såvidt selv. Simen lå en tid til sengs, og døde snart, —og man trodde at bjørnens siste favntak ble hans bane. Johns sår grodde igjen, og han ble sprek som før.

Til slutt sa John: «Det er kanskje mange av dere som ikke tror dette, men kunne jeg ta klærne av meg skulle dere få se at hele kroppen min er full av arr etter bjørnens klør.»

Etter at John hadde endt sin fortelling, rullet toget inn på stasjonen, og kjempen tok skreppen sin og gikk ut, fulgt av de andre reisendes beundrende blikk.

John reiste til Amerika og er død for flere år siden.

I.T.S.

Bak initialene I.T.S. skjuler seg navnet på en gårdbruker fra Ådal, som leilighetsvis skrev om aktuelle ting fra Ådalen i Buskeruds Blad, hvor så fortellingen er sakset av den blant norsk-amerikanere så kjente forfatter O. S. Johnsen, og benyttet i bind III pag. 291—292, hvor så innsenderen har funnet den.

Kr. E. Holte, Nes i Ådal.

PER GOPLERUD:

«Garthusen»

Avskrift av Ottto Garthus' nedtegnelser, utlånt av Ole Garthus, — januar 1970.

En gutt, Garthusen, som var sprekeste og freskeste karen i bygda, ville ha giftet seg med brura. Det ble intet av giftingen, men da jenta på Hengslet (Nes i Ådal) skulle gifte seg med en annen, møtte han opp i bryllupet. Da man ikke syntes at man kunne be ham gå igjen, ble han med i bryllupsgildet, og han ble bevertet som de andre gjester. Vielsen skulle foregå i Viker kirke, og man skulle ro fra Hengslet til Viker. Garthusen ble med i den båten som brudeparet satt i. Da båten var kommet ut på dypt vatten, begynte Garthusen å synge en springdans som sia er blitt kalt «Garthusen» eller «Hengsleslått». Samtidig danset han rundt på båtesinga inntil båten begynte å ta inn vatn, og til slutt veltet den så alle kom i vatnet. I dette øyeblikk grep han brura med hendene rundt livet og forsvant i dypet med henne. Ni mennesker druknet, og deres lik ble lagt på låven på Hengslet samme dag.

Noen av kvinnene ble reddet på den måten at de hadde tykke verkensskjørt som holdt luften inne, og holdt seg oppe til det kom andre båter til og fikk reddet dem —.

Jeg husker at avdøde Elling Elsrud sa at ifølge en avskrift av kirkeboken for Viker kirke som han hadde, så stemte det at det var så mange som ble begravet ved Viker på en gang.

På lydbånd her har jeg Hengsleslått, spilt av Olav Moe på fele. Han forteller også historien om dette sørgelige bryllup. Slåtten er i tre avdelinger.

På en av mine turer i 1950-årene med lydbåndopptaker besøkte jeg Olav Moe i Aurdal, og fikk mange Valdres-slåtter med hans forklaring til. Han hadde besøk av en venn fra N.-Aurdal som hadde med ei flaske som de smakte på, — ellers hadde jeg ikke fått ham til å spille —.

Jeg besøkte Olav Moe siste gang 16. mai 1967. Mens jeg var hos ham, kom doktor Grøndahl for å se til ham (privat og for å gi ham en sprøyte sa han). Tidlig 17. mai morgenen stilte dr. Grøndahl seg opp sammen med et hornorkester, rett ned for Olav Moe, fikk Olav ut i glaset, og spilte «Sønner av Norge» til ære for ham. Dette var siste 17. mai som Olav levde.

Jeg bodde denne natt hos Kopperud ved siden der, og så dette som jeg satte stor pris på, da jeg har beundret Olav Moe.

RINGERIKE - et militært sentrum

Forsvaret en støtte for distriktet også i fredstid

I en gammel Norsk-Dansk Encyklopediæ står det for offizier: «Æmbiedsmand der baade kand prygle og sværge.»

Har dette noensinne vært sant — må sannelig Ringerikes blide natur ha stemt befalsstanden mer fredssommelig.

Befalselever og soldater lider ikke nå til dags legemlig overlast i staber eller avdelinger på Ringerike. Når det gjelder sverging, så er det vel som den sogneprest der passende stolt av sin menighet, mælede at almuen svoer lite, i alle fall i magsveir.

Elver og sletter.

Hvorledes gikk det til at Ringerike ble et militært sentrum? For vel 100 år siden hører vi om infanteriet som tar i bruk en mo ved gården Helgeland. Den tids taktikk fordret en slette for utvikling og øvelse. Derav alle de «mo»-navn vi har i forbindelse med ekserserplasser. Slettene ved Storelvens utløp fristet vel den tids ekserser-mestere, og så fikk man øvelsesplassen for Buskerud og Opplands infanterister, en plass som de har brukt siden. En stor del av bebyggelsen skriver seg fra denne første tid.

Den økende teknikk medførte imidlertid at Ingeniørtroppene ble opprettet i 1887, og da det den gang vesentlig var spørsmål om å bygge broer, valgte man også å legge ingeniørene på Helgelandsmoen ved Storelven.

Dessuten regnet man vel med å kunne samarbeide med Infanteriet. Elven her nede egnet seg imidlertid ikke så godt for broslagning, og fem år senere flyttet ingeniørene til et 900 mål stort jordstykke nord for Hønefoss — det nåværende Hvalsmoen.

Her stillet naturen et atskillig rikere utvalg til rådighet for elveoverganger.

Mange tusen har gått militære skoler på Ringerike.

Skiftende hærordninger har bevirket stadige forandringer, slik at det for Ringerikingene vel har vært «moene» og «Regimentsgården» som har vært fastpunktene. Den hederskronede gamle Regimentsgård er nå revet etter å ha vært Vestoppland infanteriregiments standkvarter gjennom et halvt århundre. — Den er avløst av en ny funksjonalistisk bygning.

Det nye etter 1945 er at det på Ringerike er blitt mer helårsvirksomhet. Før blusset livet på moene opp bare i sommerhalvåret, mens det om vinteren var liten virksomhet. Nå er en skog av våpenskoler — befalsskoler — yrkesskoler — ingeniørskoler — ABC-skole m. fl. i virksomhet året rundt. Både før og nå går det gjennom dette kurs- og skoleverk utallige landsmenn fra det øvrige land. Det er soldater som vel aldri ellers hadde satt sin fot på Ringerike, men som kommer forbi — lærer å sette pris på landskapet og får en slags utdanning også som fremtidige «Ringeriksturister». Mon tro om ikke en del av det gygne eventyrskjær som Ringerike er forlenet med rundt om, delvis kan tilskrives ungdomsminner fra strevsomme, men glade og lykkelige rekruttdager på Hvalsmoen eller Helgelandsmoen.

Moderne organisasjon

Bak de gamle begreper skjuler det seg en delvis ny organisasjon av staber og avdelinger. For tiden kan man skissere opp systemet slik:

FORSVARSDISTRIKT NR. 6

HVKSØ

HELGELANDSMOEN

HV-06

Inf.reg.
nr. 6

INGR

KR 6

IVSØ HVALS-
MOEN/EGGEMOEN

Forsvarsdistriktet (FDI 6) er for en større del av Østlandet den operative og beredskapsmessige fellesnevner, dessuten kontaktflaten med sivile myndigheter. Også avdelingene på Ringerike er innbefattet i FDIets koordinerende virksomhet på den operative plan.

Valdresmarsjen er vår!

Hvem visste vel det? Vårt infanteriregiment nr. 6 har rike aner bakover. Det kan regnes blant de aller første avdelinger som ble opprettet i 1628. Kjært barn har mange navn, og dette er ingen unntagelse. Kretskompanier — Opplands Regiment, Valdres og Hallingdalens Nationale Musketerkorps med mange flere. I dag skiller man ikke så meget mellom geografisk oppsatte kompanier og bataljoner. Det er tekniske grunner for det. Valdres er imidlertid en viktig del av regimentet, og det gamle kjenningssignal fra Valdres Corps har dannet kjernen i vår kjente og kjære «Valdresmarsj».

På regimentets fane er brodert inn en rekke navn som viser hvor soldater fra regimentet har vært i kamp. Navnene innbefatter også Haugsbygd 1940 og Bagn 1940, men går for øvrig helt tilbake til Halden 1659. Det er historiske perspektiver knyttet til fanen vår som til daglig står i Regimentsgården. Under øvelser fraktes den til andre deler av landet, hvor regimentets folk har øvelser. Det er nemlig ikke plass for moderne øvelser på Ringerike, og førstegangsutdannelsen er tillagt større sentrale øvingsentre, samt i vesentlig grad våre Nord-Norske avdelinger. — Det er mangel på Ringeriksgutt som har gått i mørketiden nordpå og lengtet mot Steinsfjord og Schjongslund.

«Til Hvalsmoen kom»

«Heppaneppenep» het han som i visen ovenfor ankom til Hvalsmoen, og som opplevde de trivielle viderverdigheter i «bua» osv.

Man kan snu og vende på det som man vil. — Det er nå Hvalsmoen som kommer Ringerikingenes

hjerter nærmest. Hvor i landet man vanker, synes også Ringerike og Hvalsmoen å være synonyme begreper. Hestepuss-vitser som «Har du gitt hesten mat? . . .» og «Hesten min, løft på halen din og la sola sleppe inn» er like godt kjent som «Steinkjersannan».

For bygdene rundt om betyr Hvalsmoen kvalitet og en hjelpsom hånd når det trenges folk eller maskiner.

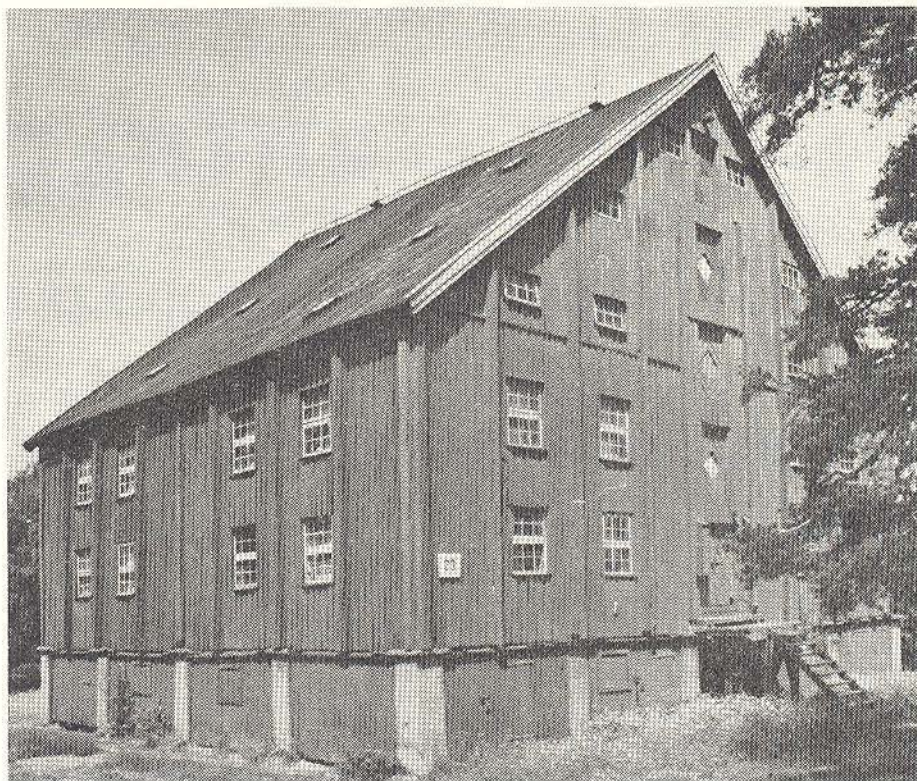
Ennå finnes det vel i Gammlelva kjølig vann en varm sommerdag — ennå finnes det idyller, men i disse gamle tradisjonsrike omgivelser vokser det fram et teknisk miljø som ikke bare tjener Forsvaret, men som for det sivile liv også er et aktivum — kanskje spesielt for de nærliggende områder, som er nærmest til å motta dette utdannelsesstilbud for anleggsingeniører, teknikere og maskinførere m. fl. Moderne utbygging og et faglig høyt nivå borger for at ekspansjonen vil fortsette.

Vårt Ingeniørregiments historie er så tett knyttet til Hvalsmoen, og er det ennå, at det nesten ikke går for en uinnvidd å skille de to begreper. Det er derfor interessant å høre at «Hauge II»-utvalget har anbefalt at Ingeniørregimentet igjen skal knyttes til Hvalsmoen med våpenets skole og øvingsavdeling.

Sic transit hesten.

Hesten er vekkt fra «moene», — i stedet er det kommet motorkjøretøyer for å bli, en hel hærskare av dem — vanlige lastebiler, beltekjøretøyer, spesialvogner m. m. Dette nye innslag krever sitt stell. På samme måte skal våpen og ammunisjon fornyes, prøves, repareres og pusses. Denne servicefunksjon skjøttes av en viktig sektor, nemlig Hærens våpentekniske korps som har sine skoler på Helgelandsmoen. Nå er det også planer om å nybygge, for å utvide virksomheten som drives på Helgelandsmoen.

I fremtiden vil altså ikke bare finmekanikere utdannes der ute, men også våpensmeder, instrument-

Dette kornmagasin er meget gammelt. Her har gjennom tidene bygdene samlet sitt krigsforråd

makere og børsemakere. — Nok et verdifullt utdannelsestilbud for Ringeriksungdom.

Mekanikere fra disse skoler er ettertraktet på det sivile marked.

Som tidligere nevnt har også infanteriet visse elementer tilbake på den idylliske Helgelandsmoen, som forvalter mange goder, men dessverre også en av Egypts 7 landeplager, nemlig myggen. Har man et kort og greitt navn, kan man i visse myggrike somre greie å skrive navnet sitt i myggsvermen. Den som har opplevd myggen på det verste der ute, har i alle fall lett for å tro det.

Visste man at på Helgelandsmoen står et gammelt klenodium fra Norderhov kirke, nemlig det gamle kornmagasin. Det ble flyttet i sin 5 etasjers verdighet til Helgelandsmoen, hvor det ennå gjør tjeneste som depot. Dørene er merket med bygdens navn — «Krøshered» osv., og har små hull nederst for katten. Den skulle sørge for at mus og rotter holdt seg borte fra kornbingene.

Ringerikes eget forsvar — Heimevernet.

I denne kavalkade over etablissementer og ærverdige institusjoner, må minstebarnet i familien finne seg i å vente til slutt. Med 25 år på baken har HV ikke mer enn såvidt rukket å bli myndig. Men alderen til tross: institusjonen har allerede rukket å bli

en viktig komponent i totalforsvaret.

Erfaringene fra siste krig gjorde det klart for oss at det var nødvendig med et kupp-forsvar — et meget raskt mobiliserbart forsvar som kunne ta det første støtet om vi skulle bli angrepet igjen.

Den sentrale ledelse for Vest-Oppland HV-distrikt 06 holder til i Hønefoss. Den kom flyttende i 1954 fra Drammen.

Hva som kanskje er mer merkbart for Ringerike er de HV-områder som er knyttet til byen og bygdene. Disse avdelinger er ennå ledet av de menn som har sine røtter i motstandsbevegelsen og som har vært med siden starten.

I disse menn og enheter har Ringerike sitt eget forsvar, og ikke bare i krig. I mange situasjoner har HV-organisasjoner rykket ut for i fredstid å forhindre større eller mindre katastrofer. I virkeligheten et lokalt vern mot ulykker — katastrofer, eller om det verste skulle skje, som forsvar mot en fiende.

Vi har lært å gå i utakt sammen.

Som man vel hadde ant, er Ringerike et militært sentrum utover det vanlige. Lokalt forsvarsansvar for store deler av Østlandet er knyttet til Hønefoss

Forts. side 16

JERN - BYGNINGSARTIKLER

MALERVARER

INNREDNINGER

DØRER - VINDUER

TEGLVERKSPRODUKTER

Ring Bygg a.s

3501 Hønefoss - Telefon 22711

Modum Bygg

3370 Vikersund - Tlf. 857012

A.S HØNEFOSS

ØL- OG MINERALVANNDEPOT

**FRYDENLUNDS BRYGGERI - A.S RINGNES BRYGGERI - A.S SCHOUS BRYGGERI
NORA FABRIKKER A.S**

**Distriktets
leverandør
av øl og
mineralvann**

Adresse: **HENSMOEN**
Rute 2037
3500 HØNEFOSS

Telefon: **31211**